

LATVIJAS SKAŅRAŽU KOPA (1923–1939) UN AUTORTIESĪBU AIZSTĀVĪBA

Laura Švītiņa

Latvijas Skaņražu kopa (LSK) bija viena no mūziķu biedrībām, kas 20. gadsimta 20. un 30. gados veidoja Latvijas mūzikas dzīvi. Tā bija ietekmīgākā komponistu apvienība, kurā darbojās profesionāli komponisti un atsevišķi diriģenti un izpildītāji. Raksta mērķis ir izklāstīt arhīva izpētes rezultātā iegūtās ziņas par biedrību, tās darbības virzieniem, un atklāt kā LSK iestājās par komponistu sociālā un ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu un aizstāvēja autortiesības.

LSK nodarbojās ar izdevējdarbību, koncertdarbību, jaunrades veicināšanu, kultūrpolitikas īstenošanu un plašāku mūzikas dzīves veidošanu, taču dominējoša bija interese par autortiesībām un iecere tās kolektīvi aizstāvēt un pārvaldīt. LSK ne tikai veidoja skaņdarbu tarifus, bet arī noteica dažādus autoru honorāra minimumus. Vispirms (1925–1930) LSK biedru autoru mantisko tiesību kolektīvo pārvaldīšanu nodeva Latvju mākslas aģentūrai, bet 30. gados LSK pati kļuva par autoru mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju (1931–1938). Lai optimizētu autortiesību administrēšanu, no 1936. gada sadalīja pienākumus – LSK autoru honorārus iekasēja no Radiofona, bet no dažādām organizācijām un izpildītājiem Rīgā un provincē autoru honorārus iekasēja Latviešu dziesmusvētku biedrības pārstāvis Jānis Kuplis. LSK izveidotie skaņdarbu tarifi bija pamatā tiem tarifiem, kas stājās spēkā ar likumu 1937. gadā un 1939. gadā. LSK bija galvenā organizācija starpkaru periodā, kas aizstāvēja komponistu autortiesības.

Atslēgvārdi: mūzikas dzīve, biedrība, komponistu biedrība, autortiesības, autoru mantisko tiesību kolektīvais pārvaldījums.

Keywords: music life, nonprofit association, composers` society, copyright, collective copyright management.

Ievads

Starpkaru periodā darbojās daudzas mūzikas un dziedāšanas biedrības. 20. gados tika dibinātas vairākas tādas, kurās apvienojās mūzikas nozares profesiju pārstāvji. Ar mazāk zināmo, taču dalībnieku un aktivitāšu ziņā vislielāko šā laika biedrību – Latvijas Mūziķu biedrību – iepazīstināju XVIII Mūzikas akadēmijas rakstu krājumā (Švītiņa 2021). Tajā apvienojās galvenokārt mūziķi instrumentālisti. Savukārt operdziedātāji apvienojās Operas solo dziedātāju biedrībā, Ceļojošās operas biedrībā un Komiskās operas biedrībā, bet kordiriģenti – Latvju dziedātāju koru diriģentu biedrībā.

Šajā rakstā pievērsšos Latvijas Skaņražu kopai – vienai no trim komponistu biedrībām, kas darbojās 20. gadsimta 20. un 30. gados. Abas pārējās bija Latvju komponistu biedrība un Neatkarīgo komponistu biedrība¹.

Tā kā Latvijas mūzikas vēstures izpētē ilgstoši dominējusi personību un jaunrades pētniecība, Latvijas Skaņražu kopas vārds ekspertu un interesentu vidū nav gluži svešs, taču detalizētas zināšanas izpaliek. Pirmreizēja visa biedrības arhīva izpēte ir būtiska šī trūkuma novēršanai un Latvijas Skaņražu kopas nozīmes apjaušanai. Rakstā sniegtas galvenās ziņas par pašu biedrību, tās darbības virzieniem un atklāts, kā Latvijas Skaņražu kopa (turpmāk LSK) iestājās par komponistu sociālā un ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu un aizstāvēja autortiesības.

Avoti

Mūzikas un dziedāšanas biedrībām veltīts atsevišķs Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (LNA LVVA, turpmāk LVVA) fonds (Nr. 6479). Tajā glabājas arī lielākā daļa LSK dokumentu, kopskaitā septiņas lietas: biedrības statūti mašīnrakstā (183. l.); otrā sēžu protokolu grāmata (1935–1939) (184. l.); korespondence un raksti (185. l.); skaņdarbu tarifi, pilnvaras, Radiofonā atskaņoto skaņdarbu uzskaitījums un autoru honorāru aprēķini (1936–1938) (186. l.); trīs no četrām kases grāmatām – pirmā (1923–1932) (187. l.), trešā (1936–1937) (188. l.) un ceturtā (1937–1939) (189. l.). Par otro kases grāmatu (1932–1935) un vēl citiem biedrības dokumentiem (nošu konta grāmatu, dokumentu reģistru, biedru naudu sarakstu) liecina ieraksts protokolu grāmatā (LVVA 6479-1-184: 3), taču šīs lietas LVVA neatrodas. Biedrības sēžu protokolos autortiesībām uzmanība pievērsta regulāri, kases grāmatas, īpaši trešā un ceturtā, būtībā ir autoru honorāru ienākošo un izmaksāto summu reģistrs, bet 186. lieta ir tieši saistīta ar autortiesību kolektīvo administrēšanu.

Pirmā sēžu protokolu grāmata (1923–1935)² un viens kontroles komisijas protokols glabājas JVLMA Jāzepa Vītola piemiņas istabas arhīvā (turpmāk JVpi). Tās vākos atrodas arī Oļģerta Grāvīša (1926–2015) 2005. gada divu lapaspušu konspekts³. Grāvītis arī atstājis ziņojumu par šīs grāmatas ceļu uz Mūzikas akadēmiju – tas sācies brīdī, kad

1 Latvju komponistu biedrību (1923) dibināja 17. oktobrī, divus mēnešus pirms LSK. Statūtos kā dibinātāji parakstījušies Ernests Vigners (1850–1933), Ādams Ore (1855–1927), Jānis Reinholds (1882–1938), Jānis Mediņš (1890–1866), Jānis Vītolīns (1886–1955), Jānis Straume (1861–1929). Biedrības mērķis statūtos ierakstīts šāds: “rūpēties par savu biedru kultūrālā, tiesiskā, materiālā un arodnieciskā stāvokļa uzlabošanu” (LVVA 6479-1-224: 1–4). Neatkarīgo komponistu biedrību (1933) dibināja, lai apvienotu tos, kuri nebija esošo komponistu organizāciju biedri (LVVA 6479-1-245: 1). Statūtos kā dibinātāji parakstījušies Vidvuds Jurēvičs (1892–1945), Aleksandrs Valle (1890–1972), Artūrs Salaks (1891–1984), Voldemārs Ozoliņš (1896–1973) un Mārtiņš Jansons (1899–1972), kurš bija arī biedrības priekšsēdētājs. Biedrības mērķis statūtos ierakstīts šāds: “mūzikas pētīšana, jaunradīšana, izplatīšana un savu biedru kultūrālā, tiesiskā un materiālā stāvokļa nodrošināšana un uzlabošana” (LVVA 6479-1-244: 1). Jāatzīmē, ka, lai iegūtu pārskatu par šo biedrību faktisko darbību un nozīmi, nepieciešama turpmāka izpēte.

2 1924. gads nepilnīgi protokolēts. Nav ierakstu par laiku no 13. janvāra līdz 7. novembrim, atstātas tukšas lapas.

3 Šajā konspektā Grāvītis izvīzījis versijas par biedrības dibināšanas iemesliem, izveidojis biedru sarakstu, atzīmējis LSK nozīmīgākos veikumus, tāpat nerealizētās ieceres un norādījis uz dažādiem konfliktiem, kas atspoguļoti protokolos. Nav devis norādes uz citiem biedrības arhīva materiāliem.

profesors Nikolajs Vanadziņš, LSK biedrs, pēc Otrā pasaules kara ilgi slēpto grāmatu 1974. gadā nodevis Grāvītīm izpētei un glabāšanai, kurš savukārt 1988. gadā, Vītola 125 gadu atceres mudināts, to nodevis piemiņas istabai. Atsaucoties uz šo protokolu grāmatu, rakstā lietota abreviatūra JVpi LSKp.

LNB sīkiespiedarbu lasītavā glabājas divas biedrības statūtu grāmatiņas. Viena latviešu valodā, izdota 1924. gadā, otra latviešu un franču valodā, izdota 1938. gadā. Tās vākos atrodas arī nodrukāts 1938. gada biedru saraksts.

Rakstniecības un mūzikas muzeja personu kolekcijās glabājas dažādi materiāli⁴, bet jāizceļ Emīla Melngaiļa klade (RTMM 212026/2), kurā uzskaitīti kāda (visdrīzāk ar dziesmu svētkiem saistīta) nošu krājuma eksemplāru izsniegumi 338 organizācijām, izveidots saraksts ar tiem novadu dziesmu svētkiem, kuriem LSK ir izgatavojuši nošu krājumus⁵, veikta LSK biedru ienākumu un izdevumu uzskaitē, kurā fiksēti honorāri par dziesmu izdošanu un izpildīšanu (1929–1935). Tāpat nozīmīga ir Nikolaja Vanadziņa kolekcijā atrodamā LSK biedru sanāksmju klade (RTMM 218812), kas apliecina, ka LSK biedri rīkoja neformālas tikšanās, kurās lasīja referātus un sumināja jubilārus.

Dibināšana un likvidēšana

LSK statūti reģistrēti Rīgas apgabaltiesā 1923. gada 5. decembrī (LVVA 6479-1-183: 1). Savukārt biedrības likvidēšana saistīta ar Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma kameru sistēmas izveidi, konkrētāk ar 1938. gada maijā izveidoto Latvijas Rakstu un mākslas kameru. Likums paredzēja, ka Latvijā drīkstēs darboties tikai viena biedrība katrā nozarē; mūziķu gadījumā tika dibināta Latvijas Mūzikas biedrība (*Valdības Vēstnesis*, 1938, Nr. 102; LVVA 6479-1-184: 19). Pēc tam, kad komponistu delegācija⁶ iepazinās ar šīs jaunās biedrības statūtiem, LSK 1939. gada 20. janvārī pieņēma lēmumu par biedrības likvidēšanu un aicināja visus biedrus iestāties Latvijas Mūzikas biedrībā (LVVA 6479-1-184: 21). Sekoja gandrīz gadu ilgs biedrības likvidēšanas process. Pēdējā valdes sēde notika 9. novembrī, kad visi valdes locekļi parakstīja pēdējo protokolu par biedrības likvidēšanas procesa noslēgšanos (LVVA 6479-1-184: 23).

4 LSK izdotas notis, protokolu grāmatu noraksti, fotogrāfijas ar LSK goda biedriem un LSK sarīkoto VII vispārējo dziesmu svētku kongresu, statūtu grāmatiņas (RTMM 674584, 674586, 835041, 141584), atsevišķa korespondence (RTMM 644415, 644613), Jāņa Ivanova LSK biedra kartes (RTMM 551453, 551454), LSK nozīmīte (RTMM 814949), Niklāva Strunkes veidotais apsveikums Jāzepa Vītola 50 darba gadu jubilejā (RTMM 808198) un Jānim Zālītim no LSK dāvātais rakstāmgalda piederumu komplekts (RTMM 653962/1-7).

5 Uzskaitīts kādi novadu (dziesmu) svētku organizētāji pasūtījuši dziesmu krājumus (1929–1933), norādot konkrētu eksemplāru skaitu un kopējo summu. Melngailis pierakstījis izdodamās dziesmas, aprēķinājis papīra, drukas un apgādes izmaksas, bet atlikumu sadalījis starp attiecīgā krājuma komponistiem (RTMM 212025/2: 104–109).

6 Jēkabu Graubiņu, Jāni Kalniņu, Alfrēdu Ozoliņu ar jaunās biedrības statūtiem un mērķiem iepazīstināja Jūlijs Druva (LVVA 6479-1-184: 20).

Dibinātāji un biedri

LSK dibinātāji bija komponisti Jāzeps Vītols (1863–1948), Emīls Melngailis (1874–1954), Alfrēds Kalniņš (1879–1951), Jānis Zālītis (1884–1943) un Jānis Mediņš (1890–1966). Trīs no šiem komponistiem bija biedrībā visu tās darbības laiku, bet Alfrēdu Kalniņu un Melngaili no biedrības izslēdza⁷. Saskaņā ar statūtiem biedrībā varēja tikt uzņemtas gan sievietes, gan vīrieši, kas bija Latvijas pavalstnieki ne jaunāki par 21 gadu. Biedru iedalījums bija šāds: kārtējie biedri, biedri veicinātāji un goda biedri. Kārtējie biedri varēja būt komponisti (skaņraži), līdz ar 1933. gada statūtu grozījumiem arī citu profesiju pārstāvji (skaņdari)⁸. Lai kļūtu par biedru, esošajiem biedriem bija jāizvirza kandidatūra, kuru apsprieda valdē un apstiprināja pilnsapulcē. Par veicinātāju varēja kļūt, ziedojot biedrībai kādu summu⁹. Goda biedra titulu piešķīra par lieliem nopelniem Latvijas skaņumākslas labā. Biedrībai bija trīs goda biedri. Tātad biedrība apvienoja komponistus un atsevišķus diriģentus, izpildītājus. Biedrībā iestāties nebija vienkārši: pirmos desmit biedrības darbības gadus bija jāiegūst visu esošo biedru vienbalsīga piekrišana, pēc 1933. gada – 4/5 balsu vairākums. Tas ir iemesls kādēļ biedru skaits pieauga lēni un kopumā bija neliels; biedrības raksturs elitārs, uzņemot tikai tos, kurus kopiena atzina par profesionāļiem. 1938. gadā biedrībā bija 39 aktīvi biedri (biedru sastāvu skat. 1. pielikumā).

50

Pārvalde

Statūti paredzēja, ka biedrību pārvalda pilnsapulce, valde un kontroles komisija. Tomēr pirmos divpadsmit gadus faktiskā pārvalde nebija tik strikti nodalīta – visi ieinteresētie biedri tikās kopīgās sapulcēs un pieņēma lēmumus¹⁰. Saskaņā ar biedrības statūtiem valdē ietilpa pieci valdes locekļi, kurus uz vienu gadu iebalsoja pilnsapulce. Tomēr sēžu protokolos var konstatēt tikai piecas valdes pārvēlēšanas reizes (1927, 1931, 1933, 1935, 1937). Pirmajā biedrības darbības gadā valdi veidoja biedrības dibinātāji. Pēc izmaiņām protokolu grāmatā var secināt, ka 1924. gada novembrī par biedrības sekretāru, tātad valdes locekli, jau darbojās Jēkabs Graubiņš (1906–1961), kurš nomainīja Alfrēdu Kalniņu

7 Alfrēdu Kalniņu izslēdza 1927. gada 1. novembrī, par iemeslu tam bija presē publicētie apvainojumi, kas vērsti pret LSK (skat. Kalniņš, Alfrēds. Šķiroties. *Pēdējā Brīdī*, 1927, Nr. 190, 4) (JVpi LSKp: 59). Melngaili izslēdza 1936. gada 4. jūnijā, par iemeslu tam bija tiesas prāva par autortiesību pārkāpumu, kurā pret Melngaila sūdzību liecināja Jānis Mediņš kā LSK pārstāvis (skat. Rs. Komponista Melngaila prāvošanās ar muzikāliju firmu *Parlophon*. *Pēdējā Brīdī*, 1936, Nr. 56, 3) (LVVA 6479-1-184: 6–7).

8 Ar piezīmi, ka citu profesiju pārstāvju skaits nevar pārsniegt 1/5 no visa biedru skaita. Tāpat statūtos ierakstīja, ka biedrībā neuzņem personas, kas jau darbojās citā Latvijas komponistu biedrībā (Statūti biedrībai *Latvijas Skaņražu kopa*, 7).

9 Pieejamajās kases grāmatās nav norādīti šādi ziedojumi. Sēžu protokolu grāmatās atzīmēts, kad biedrus veicinātājus ievēlēja par kārtējiem biedriem. Paulu Līcīti (1889–1966), Jāni Cīruli (1897–1962), Jēkabu Vītolīņu (1898–1977) ievēlēja par kārtējo biedru vien 1927. gada 27. novembra pilnsapulcē, bet šie komponisti LSK sēdēs piedalījās jau kopš 1924. gada (JVpi LSKp: 60). Iespējams, ka citu profesiju pārstāvji, kas piedalījās LSK sapulcēs līdz 1933. gadam arī bija biedri veicinātāji, taču tas netika norādīts (piemēram, Pauls Jozuus (1873–1937), Teodors Reiters (1884–1956)).

10 Šādu nostāju ieņēma arī Melngailis, kad uzsāka tiesas procesu ar LSK un Jāni Mediņu (ar šo notikumu domāts Melngaila pieminētais karastāvoklis). To atklāj 1935. gada vēstulē Vītolam: “Skaņražu Kopa, ignorējot statūtus, jau pirms karastāvokļa nav ieverojuse nekādus terminus valžu celībam, kapec patlaban pec manas zinašanas nekadas valdes nav” (JVpi LF-5793).

(JVpi LSKp: 4, 76). Izmaiņas pārvaldē sākās 1933. gadā, kad netika ievēlēts Melngailis, bet par valdes locekli kļuva Vanadziņš (JVpi LSKp: 106). 1935. gada valdes vēlēšanās noslēdzās pirmais biedrības darbības posms (1923–1935) un sākās otrais (1935–1939), kad kopējā pārvaldes sistēma kļuva organizētāka un valdē darbojās Jēkabs Poruks (1895–1963), Nikolajs Vanadziņš (1892–1978), Eduards Kalniņš (1893–1948) un Jānis Kalniņš (1904–2000) (JVpi LSKp: 128). Par biedrības vadītāja titulu domstarpību nebija, un visus 16 biedrības pastāvēšanas gadus Vītols bija priekšsēdētājs, tāpat arī vienīgais biedrības pārstāvis, kurš vienmēr ir bijis valdē. Valdes sastāvu skat. 2. pielikumā.

Biedrības līdzekļi un biedru nauda

Biedrības galvenos ienākumus veidoja neregulāras biedru naudas, procentu likmes, kas ieturēta no autoru honorāriem un vienreizēja Kultūras fonda pabalsta. 1924. gadā LSK saņēma Kultūras fonda pabalstu Ls 6000 kompozīciju izdošanai, kuru daļēji sadalīja starp sešiem biedriem (Vītolu, Melngaili, Alfrēdu Kalniņu, Zālīti, Jāni Mediņu un Ādolfu Ābeli (1889–1967)) (LVVA 6479-1-187: 2–3). Jau kopš 1925. gada no katra iekasētā autoru honorāra tika ieturēti 2% par labu biedrībai. Summas nebija lielas – no dažiem santīmiem līdz pāris latiem (LVVA 6479-1-187: 11). Tomēr no 1936. gada, līdz ar izmaiņām autoru honorāru administrēšanā, šī summa pieauga gandrīz uz pusi (LVVA 6479-1-189: 9, 42).

1924. gadā biedru nauda bija Ls 10 (LVVA 6479-1-187: 1, 6). Bet turpmākajos gados, kā tas apliecināts kases grāmatās, biedru naudas maksātas haotiski un bez rūpīgas uzskaites. Tādēļ 1927. novembrī pilnsapulcē nolēma, ka visiem biedriem jāsamaksā biedru nauda par pagājušajiem gadiem (1924–1927) – par katru gadu Ls 5 (kopā Ls 20). Par 1928. gadu biedru nauda paaugstināta uz Ls 20 (JVpi LSKp: 60). Tomēr arī turpmāk biedru naudu maksāšana un iekasēšana bijusi neregulāra (nolēma, ka biedru nauda no 1929. gada būs Ls 10, bet revīzijas komisija 1936. gadā konstatēja, ka biedru nauda iekasēta kā iepriekš Ls 5, kaut arī tāda lēmuma nav bijis (JVpi LSKp: 89, 131)). Turpmāk biedru nauda palikusi Ls 5, parādniekiem dodot 50% atlaidi, ja maksā uzreiz (LVVA 6479-1-184: 4).

Biedrības darbības virzieni

LSK statūtos ierakstītais biedrības nolūks bija mūzikas pētišana, izplatīšana, jaunradīšana. Šeit sniegti statūtos ierakstītie uzdevumi (Statūti biedrībai *Latvijas Skaņražu kopa*, 1924) ar komentāru par to izpildi pēc iepazīšanās ar protokoliem.

1. “Vāc un izdod vecu tautas mūziku.” Protokolos nav fiksēts, ka šo uzdevumu biedrība būtu veikusi.
2. “Aizsargā skaņu mākslinieku darba un īpašuma neaizskaramību, aizstāv tiesības uz mūzikas brīvu izplatīšanu tautā, kā arī rūpējas par viņu sociālā stāvokļa nodrošināšanu.” Galvenais biedrības uzdevums, kā to apliecina šī jautājuma aktualitāte protokolos.

3. "Dibina un vada muzikālas iestādes, gan audzinošas, gan daiļojošas, kā konservatorijas, mūzikas skolas, korus, bibliotēkas, operas, operetes, baletu; organizē koncertus, izrādes, lekcijas, kursus, kongresus, izstādes, mūzikas un dziesmu svētkus." Ieceri dibināt kori neīstenoja, bet rīkoja dažus jaundarbu vakarus, diriģentu kursus un kongresus.
4. "Sekmē mūzikas jaunradišanu, pērkot, godalgojot, izdodot, uzvedot, vispār izplatot jaunus darbus." LSK Piesaistīja Kultūras fonda finansējumu skaņdarbu izdošanai, dibināja komponistu nošu kontus, izveidoja gan mūzikas žurnālu *Mūzika* (izdeva piecus numurus), kā arī nodarbojās ar nošu pavairošanu, izplatīšanu un izdošanu.
5. "Iegūst vai nomā zemes īpašumus, namus un telpas, baudīdama juridiskas personas tiesības." Biedrību likvidējot, tai nepiederēja neviens īpašums, telpas irēja koncertiem un kongresiem.
6. "Veido Latvijas mūzikas dzīvi viņas savdabīgā gaumē, prasīdama vārdu pie muzikālu jautājumu izlemšanas valstiskā apjomā." Biedrība iesaistījās kultūrpolitikas īstenošanā – tās pārstāvji bija divās Kultūras fonda lietpratēju komisijās (Prēmijas skaņu mākslas darbiem; Prēmijas skaņu māksliniekiem), un arī Izglītības ministrijas mūzikas padomē. LSK veidoja Latvijas valsts himnas oficiālo atskaņojumu redakcijas, iesaistījās cīņā pret kordiriģentiem par to, kurš organizēs dziesmu svētkus. 1930. gadā tam dibināja atsevišķu biedrību – Latviešu dziesmusvētku biedrību."¹¹

Saskaroties ar to, ka koncertu rīkošana un žurnāla izdošana nesa finansiālus zaudējumus, bet turpmāki lūgumi Kultūras fondam pēc pabalsta tika noraidīti, LSK arvien biežāk pievērsās jautājumiem par autortiesībām. Raksta turpmākās nodaļas veltītas autortiesību problemātikai, taču vispirms nepieciešams ieskats tā laika likumdošanā.

Autortiesību aizsardzība Latvijā 20. gadsimta 20. un 30. gados

Zināmākās mūsdienu organizācijas, kas Latvijā nodarbojas ar autoru mantisko tiesību kolektīvo pārvaldīšanu, ir AKKA/LA un LAIPA. Vai un kā autori kolektīvi aizstāvēja savas tiesības 20. gadsimta 20. un 30. gados, nav pētīts, bet šādas autoru organizācijas bija. Pagaidām noskaidrots, ka no 1922. gada ar to nodarbojās Latvju mākslas aģentūra,

11 Konflikts starp komponistiem un kordiriģentiem izcēlās pēc 1927. gada dziesmu svētku kongresa, kurā apsprieda VI vispārējo dziesmu svētku naudas atlikuma izlietošanu – Latvju dziedātāju koru diriģentu biedrība vienojās par šādiem priekšlikumiem: 1/3 summas piešķirt nākamo dziesmu svētku fondam, 1/3 summas atvēlēt nošu izdošanai un 1/3 summas izmaksāt kordiriģentiem kā atalgojumu, papildu Ls 2000 novirzīt Jurjānu Andreja fondam. (LVVA 6479-1-203: 33–35). Pret to iestājās komponisti Graubiņš, Cīrulis, Vītoļiņš, kurus arī izslēdza no kordiriģentu biedrības. Šeit sākās cīņa par to, kurš organizēs VII vispārējos dziesmu svētkus. No vienas puses tie bija komponisti, apvienojušies Latvijas Skaņražu kopā un dibinājuši Latviešu dziesmusvētku biedrību (1930), no otras puses tie bija kordiriģenti, apvienojušies Latviešu dziedātāju koru diriģentu biedrībā un dibinājuši Koru orķestru apvienību "Dziesmu svētki" (1931). Šajā konfliktā uzvarēja un VII vispārējo dziesmu svētku organizēšanas tiesības ieguva komponisti, jo viņiem bija spēcīgāki sakari ar valsts amatpersonām un arī likumdošanas priekšrocības – pēc autortiesību likuma viņi varēja aizliegt savu darbu atskaņošanu. Tomēr šim konfliktam un tā nozīmei dziesmu svētku vēstures kontekstā būtu jāvelta atsevišķa izpēte, izvērtējot arī kordiriģentu biedrības redzējumu un preses viedokli.

no 1931. gada arī LSK, bet līdz ar 1939. gada *Noteikumiem par Latvijas Rakstu un mākslas kameras pārstāvību rakstu un mākslas darbu autoriem un izdevniecībām*, šo uzdevumu drīkstēja veikt tikai Rakstu un mākslas kamera (*Valdības Vēstnesis*, 1939, Nr. 179).

Autoru tiesību aktu vēsture Latvijas teritorijā, līdzīgi kā citās Baltijas valstīs, saistās ar Krievijas impērijas likumiem (Pisuke 2002: 128; Janušauskaitē 2010: 35). Pēc neatkarības pasludināšanas visās trīs Baltijas valstīs spēkā bija 1911. gada 20. marta Krievijas impērijas likumu kopojuma (10. sējums. I daļa 695.1–695.75. pants) *Likums par autora tiesībām* (Būmanis 1928). Atšķirībā no Lietuvas un Igaunijas, kurā šis likums bija spēkā līdz pat okupācijai 1940. gadā, Latvija savu nacionālo *Autora tiesību likumu* pieņēma 1937. gadā¹².

Starptautiskā līmenī autortiesības aizsargāja konvencijas. Pirmais nozīmīgākais šāds normatīvais akts bija *Bernes konvencija par literatūras un mākslas darbu aizsardzību* (1886), kas lika pamatus modernajai autortiesību aizsardzībai (Veikša 2010: 102). Igaunija šai konvencijai pievienojās jau 1927. gadā (Pisuke 2002: 2), Latvija desmit gadus vēlāk – 1937. gadā, savukārt Lietuva pirms Otrā pasaules kara nepievienojās (Janušauskaitē 2010: 45). Interesants būtu salīdzinošs pētījums par šīm atšķirībām Baltijas valstīs un par to, kāda nozīme bija komponistu biedrību autortiesību aizstāvības iniciatīvām.

Autors par sava darba izmantošanu nosaka atlīdzību jeb honorāru, kas var būt gan kā procenti no ienākumiem, gan fiksēta summa. Kolektīvā autortiesību pārvaldījuma gadījumā, autoratlīdzība tiek noteikta ar tarifu (Schepens 2006: 33). Tarifu veidošanas principi var būt dažādi – mūsdienu Latvijā balstās uz tarifu izveidi pēc mūzikas izmantošanas veida un citiem parametriem. LSK izstrādāja tarifus mūzikas publiskai atskaņošanai, balstoties uz skaņdarbu iedalījumu pēc mūzikas žanriem, un vienojās par minimālo autora honorāru attiecībā uz darbu izplatīšanu, pavairošanu un publicēšanu. 30. gadu beigās šādi tarifi tika pieņemti ar likumu – 1937. gadā stājās spēkā *Likums par radiofonu autoru honorāru tarifiem*¹³ un 1939. gadā stājās spēkā *Latvijas Rakstu un mākslas kameras autoru honorāru tarifi*¹⁴. Salīdzinot LSK 1924. gadā izveidoto skaņdarbu tarifu un tos, kas vēlāk pieņemti ar likumu, var secināt, ka biedrības izveidotais tarifs ir bijis to pamatā.

53

Līgums ar Latvju mākslas aģentūru (1925–1930)

Autortiesību tēma tika aktualizēta jau pirmajās biedrības sapulcēs, kurās tika nolemts nekavējoties uzsākt darbu pie autoru noteikumu izstrādāšanas un publicēšanas (JVpi LSKp: 4). Vispirms tika izskatīta iespēja nodot komponistu darbu aizstāvību Latvju mākslas aģentūrai, kas jau nodarbojās ar rakstnieku autoru honorāru pārvaldīšanu. Latvju (presē lietots arī “Latvijas”) mākslas aģentūra (turpmāk LMA) mūsdienu izpratnē bija mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija. To 1922. gadā dibināja Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība, Latvju aktieru arodbiedrība un Latvijas Teātru biedrība. Valde veidojās no šo biedrību pārstāvjiem. Sākotnēji pie

12 Pieņemts 07.05.1937., stājās spēkā 15.05.1937. (*Valdības Vēstnesis*, 1937, Nr. 103).

13 Pieņemts 12.05.1937., stājās spēkā 15.05.1937. (*Valdības Vēstnesis*, 1937, Nr. 107).

14 Pieņemts 08.09.1939. (*Valdības Vēstnesis*, 27.09.1939., Nr. 219).

šīs aģentūras darbojies arī koncertbirojs, bet tā iemesla dēļ, ka 1924. gada *Likums par izrādēm un izrīkojumiem* apgrūtināja honorāru iekasēšanas kārtību, LMA pievērsās tikai autortiesību pārvaldīšanai.

Ar 1931. gadu LMA bija tikai Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības pārziņā. LMA valdes priekšsēdētāji bija Rihards Millers (1923–1926), Hermanis Kaupiņš (1926–1931), Jānis Vainovskis (no 1931). 1933. gadā LMA pilnvaras bija piešķirušī 243 rakstnieki un 31 komponists (Čaks 1994: 502–503). Balstoties uz to, ka šajā laikā gandrīz visi LSK biedri bija pilnvarojuši LSK administrēt viņu autortiesības, šie varēja būt tie komponisti, kas nebija LSK. 1939. gada 15. novembrī LMA likvidēja un tās funkcijas pārņēma Rakstu un mākslas kamera (*Raksti un Māksla*, 1940, Nr. 1).

Melngailis ierosināja šādu aģentūru dibināt pašiem, jo, viņaprāt, pakalpojuma cena esot pārāk augsta, taču pārējie biedri nepiekrita un 1924. gadā pilnvaroja Jāni Mediņu noslēgt līgumu ar LMA (JVpi LSKp: 23, 26). Šis līgums bija spēkā vienu gadu, ar nosacījumu – ja netiek uzteikts, tad automātiski tiek pagarināts. Zem šī līguma noraksta 1924. gada 18. decembra protokolā sniegts pirmais LSK izstrādātais skaņdarbu tarifs (JVpi LSKp: 28–29) (skat. 3. pielikumu).

Pārskatot šo tarifu, var secināt, ka autoru honorāra apmēru noteica pēc žanriem. Skaņdarbi iedalīti trīs grupās – vokālā mūzika, instrumentālā mūzika un orķestra mūzika, bet uz skatuves mūziku (operām, operetēm, baletu) šie noteikumi un līgums ar LMA neattiecās¹⁵. Īpaši noteikumi attiecās uz pirmatskaņojumiem – šajā gadījumā tika piemērots trīskāršots “parastais” tarifs. Norādītas atlīdzības summas ne tikai par darbu atskaņošanu, bet arī par nošu materiāla īri. No autoru honorāra tika noņemti 15% par LMA sniegto pakalpojumu, kā arī vēl 1%, vēlāk 2% (sākot ar 1925./1926. gada sezonu) tika ieturēti LSK (JVpi LSKp: 29, 42). Pagaidām nenoskaidrots jautājums ir, kas ir bijis par paraugu šī tarifa izstrādei – vai tas ir veidots pēc līdzības ar Latvju rakstnieku un žurnālistu darbu tarifa vai tulkots un pielāgots no kāda ārzemju mūzikas žurnāla, kas LSK bijis pieejams? Uz to, ka LSK bija informēta arī par citās valstīs īstenotām autoru honorāru noteikšanas sistēmām, norāda 1925. gada raksts biedrības žurnālā par Francijas skaņražu autortiesībām (A., *Mūzika*, 1925, Nr. 3).

Tā kā LSK izstrādātais tarifs attiecās tikai uz tiem komponistiem, kas bija pilnvarojuši LMA kolektīvi iekasēt autoru honorārus, citas organizācijas un komponisti varēja izstrādāt atšķirīgu skaņdarbu honorāru tarifu un noteikt savu kārtību, kādā tos iekasēt. Šādas domstarpības bija sakarā ar VI vispārējiem latvju dziesmu un mūzikas svētkiem (tolaik oficiāli lietotais svētku nosaukums – L. Š.) un tās rīcības komiteju. Par to liecina LMA vērsšanās pie LSK ar jautājumu – kuru tarifu būtu jāpiemēro šiem svētkiem (JVpi LSKp: 40). Lai izvairītos no “liekas sarakstīšanās un nenoteiktības” un “veicinātu koru dziedāšanu tautā un sekmētu nākošo dziesmu svētku labo izdošanos” (LVVA 5689-1-

15 Autoru izstrādātais tarifs pēc žanriem ļauj ieraudzīt arī kompozīciju hierarhijas skalu pēc pašu komponistu tā laika uzskatiem. Vissīkākais honorāru dalījums attiecas uz dziesmām, kas paredzēja atšķirīgu samaksu atkarībā no dziesmas komplicētības un izpildītāju daudzuma. Vislielākais autora honorārs bija jāmaksā par simfonijas vai oratorijas (orķestra pavadījumā) atskaņošanu (Ls 60), par koncertu ar orķestri (Ls 45) un simfonisku tēlojumu (Ls 40).

185: 166), LSK nolēma, ka uz dziesmām, kas uzņemtas VI vispārējo latvju dziesmu un mūzikas svētku programmā, attieksies šīs rīcības komitejas izstrādātais, samazinātais dziesmu honorāru tarifs (JVpi LSKp: 42). Tas paredzēja, ka dziedot 1 vai 2 korim kopā jāmaksā Ls 0,20 par dziesmu, dziedot vairāk korim kopā, katram korim jāmaksā Ls 0,10 par dziesmu (laikraksta izgriezums LVVA 5689-1-185: 166).

Arī pēc 1925. gada par LSK biedru autortiesību administrēšanu rūpējās LMA, jo līgums netika laužts. 1926. gadā LSK saņēma uzaicinājumu iesaistīties aģentūras pārvaldē – Graubiņu deleģēja noskaidrot potenciālos pienākumus un tiesības, bet turpmākie sešu protokoli neliecina par aktīvu iesaisti (JVpi LSKp: 51). Lēnām pieauga neapmierinātība par LSK un LMA sadarbības ieguvumiem. LSK arī vērsās Iekšlietu ministrijā ar lūgumu pirms apstiprināt koncertu rīkošanu, pieprasīt organizētājiem apliecinājumu, ka skaņdarbu autori atļāvuši tos izpildīt (JVpi LSKp: 61, LVVA 5689-1-185: 176–179). Ministram adresētajā ziņā uzsvērts, ka uz komponistu darbiem attiecināmas privātpašuma tiesības, un, ka arī nemateriālas dabas mantu izmantošana bez īpašnieka piekrišanas ir noziegums, kas jāsoda (LVVA 5689-1-185: 176–179). Nav zināms, vai šī ziņa sasniedza ministru, bet sekoja atkārtoti mēģinājumi pārskatīt sadarbību ar LMA.

Tikai 1930. gada 17. septembrī LSK vienbalsīgi nolēma lauzt līgumu ar LMA. Situācijas izklāstu un šo priekšlikumu piedāvāja mantzinis (Jānis Mediņš), norādot, ka aģentūra nerūpējās par honorāru iekasēšanu, jo pat lielo novadu dziesmu svētku rīkotāji ir palikuši parādā, bet par Radiofonā izpildītajiem skaņdarbiem aģentūra neveido uzskaiti un aprēķinus (JVpi LSKp: 80). Tātad pagāja trīs gadi no pirmajām protokolētajām ziņām par neapmierinātību ar aģentūras darbu līdz līguma laušanai. LMA pārvaldīja LSK komponistu autortiesības gandrīz sešus gadus (01.01.1925. – 01.12.1930.).

55

LSK kā autoru mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija (1931–1938)

“Mūsu dienu uzdevums ir noskaidrot, kas paliek autora ideālā daļā, kas tam pienākas reālā veidā; atsvabiniet komponistus no šaubīgās sajūtas, ka tie saņem tikai goda dāvanas [..]”, tā 1931. gadā rakstīja Vītols (J. Vītols, *Burtnieks*, 1931, Nr. 1). LSK nolēma, ka turpmāk ar autoru honorāru iekasēšanu nodarbosies pati, respektīvi mūsdienu izpratnē kļūs par autoru mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju (no 1930. gada 1. decembra). Tā ir ideja, kuru jau 1924. gadā piedāvāja Melngailis. Par jauno autoru honorāru maksāšanas kārtību LSK paziņoja laikrakstos *Latvis* un *Jaunākās Ziņas*. Paziņojumā lasāms, ka no 1930. gada 1. decembra honorāri maksājami Latvijas pasta iestādēs “uz tekošā rēķina Nr. 10426”, ne vairs Latvijas Mākslas aģentūrā (LVVA 5689-1-185: 178).

LSK honorāru reģistrēšanu un izmaksāšanu uzticēja vienam valdes loceklim – mantzinim. Piecus gadus (1931–1935) par to bija atbildīgs Jānis Mediņš, kurš par atlīdzību saņēma 5% no katra honorāra summas (JVpi LSKp: 80). Līdz ar jaunas valdes ievēlēšanu 1935. gada decembrī, šo pienākumu pārņēma ērgelnieks un komponists

Eduards Kalniņš (1893–1948). Sākotnēji par atlīdzību saņēma to pašu procentu likmi, bet no 1938. gada 1. septembra to paaugstināja uz 10% (LVVA 6479-1-184: 20). Eduards Kalniņš šo pienākumu veica trīs pilnus gadus līdz noteikumiem par Rakstu un mākslas kameru un lēmumam par biedrības likvidēšanu (LVVA 6479-1-184: 3).

Autortiesību administrēšanas optimizācija

LSK sekoja līdzīgai likumdošanai un bija gatavi rīkoties, lai uzlabotu situāciju ar autortiesību ievērošanu. 1932. gada februārī LSK sapulcē konstatēja, ka valdība uzsākusi darbu pie autortiesību aizstāvības likuma. Biedru pilnsapulce deleģēja Melngaili sazināties ar Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrību un noskaidrot “vai šīs biedrības izstrādātā autortiesību likumprojektā ir paredzēta arī skaņdarbu aizstāvība un vai tajā nav vajadzīgi un iespējami grozījumi attiecībā uz skaņdarbiem” (JVpi LSKp: 100). Pēc pusgada Melngailis sapulcē ziņoja, ka šāds likumprojekts nav sastādīts (JVpi LSKp: 103).

Pie secinājuma, ka koncertu visā valstī notiek daudz, bet honorāru nauda ienāk ārkārtīgi maz, komponisti nonāca atkārtoti 1934. gadā. Šoreiz to skaidroja ar grūtībām un neērtībām samaksāt honorāru, jo nav pieejama viena vieta, kur to varētu darīt un viena persona, kurai maksāt. Kā risinājumu uzrunāja LSK atbalstīto un arī pārstāvēto Latviešu dziesmusvētku biedrību (JVpi LSKp: 117–118). Iespējams, ka gan valdes pārmaiņu, gan politiskās situācijas dēļ, reāla darbība sekoja tikai pēc gada (JVpi LSKp: 130).

Lai rastu iespēju sekot līdzīgai koncertdzīvei un veiksmīgāk aprēķināt autoru honorāru, LSK norīkoja Vanadziņu un Poruku griezties pie Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību departamenta ar lūgumu izmantot iesniegtās koncertu programmas (LVVA 6479-1-184: 5)¹⁶. Kad tika iegūta atļauja reizi nedēļā koncertprogrammas norakstīt, LSK nolēma vēlreiz sazināties ar Latviešu dziesmusvētku biedrības padomes locekli un valdes sekretāru Jāni Kupli, lai vienotos par nosacījumiem, ar kādiem viņš būtu gatavs uzņemties komponistu honorāru iekasēšanu no organizācijām, aģentūrām, kuriem, izpildītājiem un citiem koncertu rīkotājiem provincē un Rīgā (LVVA 6479-1-184: 5). Vienojoties par atalgojumu 15% no iekasētajām honorāru summām, Kuplis šo pienākumu uzņēmas pēc 1936. gada 24. jūlija sapulces (LVVA 6479-1-184: 7).

Tātad no šī brīža LSK sadalīja autortiesību administrēšanas pienākumus – pati kārtoja autoru honorārus no Radiofona, bet Kuplis par visu pārējo (organizācijām, biedrībām, kuriem, koncertu rīkotājiem provincē un Rīgā). LSK paziņojumā preseī par jauno kārtību uzsvērts, ka honorāru maksāšana padarīta vienkāršāka, jo Kuplis pieejams katru dienu no plkst. 13 līdz 15 Latvijas konservatorijā. Tāpat honorāru varēja samaksāt arī, pārskaitot naudu ar pasta starpniecību uz kontu Nr. 11787 (*Mūzikas Apskats*, 1936, Nr. 12). Arī no Kupļa iekasētajiem honorāriem LSK sev ieturēja 2%. Tieši

¹⁶ *Likums par izrādēm un izrīkojumiem* (1924), paredzēja, ka par katru publisku pasākumu jāiesniedz informācija par pasākuma organizētāju, vietu un laiku, ieejas biļešu cenām un programmu.

šīs summas pieaugums liecināja par veiksmīgu sadarbību ar Kupli un par uzlabojumiem autortiesību ievērošanā¹⁷. Atšķirīgi noteikumi tika attiecināti uz Radiofonu.

Jaunais autortiesību likums un ambīcijas kļūt par galveno autortiesību administrētāju

Dažādas autortiesību administrēšanu reorganizējošas idejas 1937. gada aprīlī piedāvāja Graubiņš un Jekabs Mediņš (1885–1971), taču Vītols aicināja visus nogaidīt, jo drīzumā paredzēta pievienošanās Bernes konvencijai un zināms, ka Radiofons izstrādā savu skaņdarbu tarifu, kuru LSK varētu papildināt un pieņemt (LVVA 6479-1-184: 11). 1937. gada 23. aprīlī Vītols biedru pilnsapulcē ziņoja, ka valde, iepazīsies ar jauno autoru tiesību likumprojektu, kopā ar tā autoru Aleksandru Būmani (1881–1937) kopīgi izdarīja dažus grozījumus un papildinājumus atsevišķiem likuma paragrāfiem un pantiem (LVVA 6479-1-184: 12)¹⁸.

Tomēr biedrībai nebija plāns aprobežoties vien ar iesaisti likuma pilnveidošanā. Vītols uzsvēra, ka vajadzētu panākt, lai valdība pilnvaro LSK autoru honorāru iekasēšanai valsts mērogā no ārvalstu un iekšzemes autoriem, kas “varētu dot SKO prāvus ienākumus” (SKO ir LSK) (LVVA 6479-1-184: 10–11). Šajā sakarā LSK 1937. gada 19. aprīlī vērsās pie sabiedrisko lietu ministra Alfrēda Bērziņa (1899–1977) un iesniedza memorandu ar šādu prasību (LVVA 6479-1-184: 12). Tomēr atbilde tik drīz nesejoja un novembrī komponistu delegācija (Graubiņš, Poruks, Jānis Mediņš) devās pie Bērziņa, lai noskaidrotu, ka viņu lūgums nodots Preses biedrībai, kura juristu vadībā izstrādā statūtus jaunai organizācijai, kura visaptveroši nodarbošies ar autoru honorāru iekasēšanu.

Sapulcē nolēma sazināties ar Preses biedrības priekšnieku Jūliju Druvu (1882–1950) (LVVA 6479-1-184: 15). Vēl 1937. decembrī Vītols steidzināja Graubiņu noskaidrot situāciju (LVVA 6479-1-184: 16). Tomēr 1938. gada maijā stājās spēkā Likums par Latvijas Rakstu un mākslas kameras izveidi, 9. augustā tika pieņemti *Noteikumi par Latvijas Rakstu un mākslas kameras pārstāvību rakstu un mākslas darbu autoriem un izdevniecībām*, 25. septembrī apstiprināti *Latvijas Rakstu un mākslas kameras autoru tarifi*. Līdz ar šiem noteikumiem ideja par LSK kā valdības pilnvarotu autoru tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju izgaisa, jo šo funkciju drīkstēja veikt tikai Latvijas Rakstu un mākslas kamera.

Autortiesības Radiofonā

Pirms Rīgas Radiofona oficiālās atkāšanas 1925. gada 1. novembrī, jau martā Satiksmes ministrijas Pasta un telegrāfa virsvalde vērsās pie LSK ar lūgumu paziņot savus noteikumus attiecībā uz autoru honorāriem par radio koncertos izpildītajiem

17 Kases grāmatas uzrāda, ka par 1936. un 1937. gadu (25.08.1936–24.12.1937) Kuplis iekasēja Ls 3958,79, par ko biedrība saņēma Ls 79,18 (LVVA 6479-1-189: 9). Bet par 1938. (un 1939.) gadu biedrība saņēma Ls 141,55 (LVVA 6479-1-189: 42). Zinot, ka LSK pienākas 2%, var aprēķināt, ka kopējā honorāru summa bija Ls 7077,50, kas ir gandrīz divas reizes lielāka par iepriekšējo laika posmu.

18 Būmanis bija ne tikai jurists, bet arī komponists – sarakstījis mūziku Nacionālā teātra izrādei *Skroderdienas Silmačos*.

skaņdarbiem (JVpi LSKp: 37). Komponisti apzinājās, ka radio koncertiem būs lielāka peļņa nekā parastajiem koncertiem, tādēļ arī autora honorāram jābūt lielākam, bet divkārša tarifa likme komponistiem šķita kā pretimnākšana (JVpi LSKp: 38). Tomēr LSK pieņēma lēmumu, ka pirmo Radiofona darbības pusgadu (līdz 01.04.1926.) uz radio koncertiem attieksies tas pats tarifs kā uz parastajiem koncertiem (JVpi LSKp: 43).

Vien 1926. gada novembrī LSK sēdē lēma par tarifa divkāršošanu sākot ar 1927. gada 1. janvāri (JVpi LSKp: 51). Pēc pusgada, norādot uz Radiofona vadības žēlošanos, 28. maija sēdē LSK nolēma diferencēt tarifa paaugstinājumu – par kordziesmām un solodziesmām tarifu dubultot, bet par instrumentālo mūziku un lielākiem dziedājumiem (piem. kantātēm) tarifu atstāt iepriekšējo (JVpi LSKp: 53). Pēc Jāņa Mediņa sarunas ar Pasta un telegrāfa virsvaldes galveno direktoru Alfrēdu Auziņu tā paša gada septembrī, Mediņš ziņoja par Radiofona nosacījumu, ka šādu tarifu pieņemtu tikai tad, ja arī parastajiem koncertiem paaugstinātu tarifu (JVpi LSKp: 54). LSK aizrādīja, ka Radiofona koncertiem klausītāju skaits tikai pieaug un ienākumi arī, savukārt māksliniekiem un korjiem nevar paaugstināt tarifu, jo viņiem stāvoklis pat pasliktinājies, pie kā arī vainojams Radiofons, kas atrauj klausītājus no koncertiem (JVpi LSKp: 54). Tāpat biedrība aicināja nomaksāt jau esošo parādu par autoru honorāriem LSK pilnvarotajai LMA (JVpi LSKp: 54). Pēc sekojošām pārrunām abas puses vienojās, ka jauno tarifu sāks īstenot no 1927. gada 1. aprīļa (JVpi LSKp: 59). Par solodziesmas atskaņošanu Radiofons turpmāk maksāja Ls 2, par kordziesmu Ls 1 (*Teātra Nedēļa*, 1929, Nr. 1).

58

Pie noteikumu uzstādīšanas Radiofonam LSK atgriezās 1929. gada 22. aprīlī, kad Melngailis norādīja uz nesamērīgumu – cik maz naudas ienāk autoru honorāros pretstatā Radiofona lielajam abonementu skaitam un ienākumiem. Nolēma pakāpeniski paaugstināt skaņdarbu honorāra likmi un uzstādīja pagaidu tarifu, kas paredzēja, ka no 1929. gada 1. jūlija par solo un kora dziesmām jāmaksā Ls 6 par dziesmu, kas izpildīta Radiofona rīkotā koncertā, bet Ls 5 par dziesmu, kas atskaņota Radiofonam pieslēgtā publiskā koncertā (JVpi LSKp: 69)¹⁹.

Šādus grozījumus Radiofons nevēlējās pieņemt, savukārt komponisti nepiekāpās. Tā imesla dēļ 1929. gadā presē parādījās raksti, par to, ka Radiofons neatskaņo latviešu komponistu darbus autoru honorāru dēļ²⁰. Tomēr 1929. gada 21. novembra sēdē atcēla priekšlikumu lēmumu revidēt Radiofonam noteikto skaņdarbu atskaņošanas tarifu, jo Jānis Mediņš, iepazīsies ar autortiesību noteikumiem raidstacijām ārzemēs, sniedza sīkākus paskaidrojumus (JVpi LSKp: 75).

Progresīvu soli autoru honorāru noteikšanā Radiofonam komponisti spēra 1931. gada 14. septembrī, kad nolēma sekot Vācijas piemēram – piešķirt tiesības Radiofonam uz visiem komponistu skaņdarbiem un pieslēgumiem koncertos (izņemot

19 1937. gada likumā par Radiofona autoru honorāru tarifiem ievērota tieši šī prasība – par dziesmām jāmaksā Ls 6 (*Valdības Vēstnesis*, 1937, Nr. 107; LVVA 5689-1-186: 130).

20 Skat.: Kamdēļ radiofonā nedzied mūsu komponistu dziesmu? *Teātra Nedēļa*, 1929, Nr.1, 11.; K. Rīgas radiofona 4 gadu pastāvēšanas jubileja. *Radiofona Programmas*, Nr.45; Cīrulis, Jānis. Jāņa Mediņa jauno dziesmu vakar. *Latvis*, 1929, Nr. 2415, 6.

operu) pret ikmēneša maksājumu, kas veidots no trīs santīmu ieturēšanas no katra Radiofona abonementa (JVpi LSKp: 92). Pat uzsverot, ka šis ir divreiz mazāks tarifs par Vācijā esošo, no Radiofona tika saņemta noraidoša atbilde, un, ievērojot ekonomiskās krīzes laiku, LSK nolēma piekāpties ar nosacījumu, ka tiktu aktualizēts jautājums par honorāriem skaņdarbus atskaņojot no platēm (par to sīkāk nākamajā nodaļā).

1934. gada 18. septembrī LSK nolēma vēlreiz pārskatīt skaņdarbu atskaņošanas tarifu, šoreiz par iemeslu norādot to neatbilstību jaunajiem dzīves apstākļiem (JVpi LSKp: 117). Tika norīkota komisija (Jānis Mediņš, Melngailis, Volfgangs Dārziņš (1906–1962)), kas izstrādāja grozījumus un 25. septembrī paplašinātā valdes sēdē tos apstiprināja. Grozījumi paredzēja, ka:

“1) par dziesmu pārraidījumiem, tieši no radiofona studijām, kā arī no pieslēgtajiem koncertiem uz priekšu ņemami Ls 5 no katras dziesmas, 2) par mazajiem instrumentāldarbiem Ls 3 no katra vienreizēja pārraidījuma” (JVpi LSKp: 118–119).

Var droši apgalvot, ka no 1936. gada 1. janvāra šie grozījumi bija spēkā (LVVA 6479-1-186: 270).

Pēc nepilniem trim gadiem (1937. gada 21. aprīlī) ar jauno, Radiofona izstrādāto autoru honorāru tarifu LSK valdi iepazīstināja Jānis Mediņš. Tas notika trīs nedēļas pirms šo tarifu pieņēma un izsludināja presē. LSK valde konstatēja, ka jaunais tarifs ir sastādīts labvēlīgi autoriem un nolēma izteikt pateicību Radiofona direktoram Arvedam Smilgam par padarīto darbu (LVVA 6479-1-184: 11). Biedrības pilnsapulcē 23. aprīlī tika lemts par vienu grozījumu²¹. Salīdzinot pilnsapulces protokolā pārrakstīto tarifa projektu un presē publicēto likumu, var secināt, ka šis labojums ir ņemts vērā. Tātad pirms izsludināja ar likumu noteiktu tarifu, LSK to apstiprināja.

Kopsavelkot iepriekš aplūkoto, iegūstam šādu ainu: jau pirms Radiofona atklāšanas pie LSK vērsās ar lūgumu paziņot komponistu noteikumus skaņdarbu atskaņošanai. Vispirms noteica divkāršu parasto koncertu skaņdarbu tarifu, bet pēc pārrunām vienotās par tādu pašu. Ievērojot Radiofona panākumus abonementu un peļņas ziņā, LSK gandrīz katru otro sezonu mēģināja paaugstināt tarifu. 1927. gadā izdevās dubultot honorāru dziesmām, 1931. gadā pat nāca klajā ar progresīvu ideju piešķirt tiesības Radiofonam uz visiem komponistu skaņdarbiem pret ikmēneša maksājumu. Tikai pēc gandrīz desmit gadu ilgiem mēģinājumiem, 1934. gadā izdevās Radiofonam noteikt ievērojami paaugstinātu honorāra tarifu. Savukārt 1937. gadā Radiofons izstrādāja skaņdarbu atskaņošanas tarifu. Pirms to 12. maijā pieņēma ar likumu to prezentēja LSK, kura lēma par vienu grozījumu un apstiprināja.

21 Pie vokālās mūzikas 1. punkta a sadaļas jāpievieno arī caurkomponētas tautasdziesmas (LVVA 6479-1-184: 12). Tās ir tādas tautasdziesmu apdares, kurām raksturīga caurviju attīstība, t. i. katrs nākamais dziesmas pants netiek burtiski atkārtots, bet gan tiek piedāvāts jauns mūzikas materiāls.

Autortiesības un skaņuplates

Pirmās ziņas biedrības protokolu grāmatā saistībā ar skaņdarbu ieskaņošanu skaņuplatēs lasāmas 1929. gada novembrī, kad pie LSK vērsās gramofonu firmas pārstāvis Edgars Rode²² ar priekšlikumu turpmāk autoriem saņemt honorāru 3% no katras plates pārdošanas cenas (JVpi LSKp: 75). Sākotnēji komponisti nepiekrita, jo domāja, ka nevarēs izsekot līdz tam cik plates tiek pārdotas, bet Jānis Mediņš, pēc konsultēšanās ar juristu, ziņoja: "Izrādās, ka likums pietiekoši aizsargā komponistu tiesības iekšzemē" (JVpi LSKp: 76). Valde nolēma turpināt sarunas ar gramofonu firmas pārstāvi Rodi par *paušālsummās* (kopējās summas) samaksu komponistiem, nosakot minimumu – Ls 200 par katru skaņdarbu, kas tiktu ieskaņots platē (JVpi LSKp: 76). Tātad LSK nepiekrita procenta likmei, bet vienojās par minimālo kopējo summu.

Par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz skaņdarbu ieskaņošanu platēs, LSK vēlreiz vienojās 1934. gada 18. septembrī. Atsaucoties uz pieprasījumu no skaņu plašu ražotāju puses, biedrība nolēma:

"1) atļaut uzņemt uz skaņu platēm skaņdarbus tikai pret honorāru, ne mazāku par Ls 200 no normālplates katras puses; 2) honorārs samaksājams tūlīn, plati uzņemot; 3) viena uzņēmuma plašu skaits nav ierobežots; 4) pēc 3 gadiem autoram tiesības to pašu skaņdarbu atļaut uzņemt skaņu platēs citai firmai" (JVpi LSKp: 117).

Šie noteikumi attiecās uz skaņdarbu ierakstīšanu platēs, savukārt citus noteikumus un honorāra minimumu LSK vēlējās panākt par publisku skaņdarbu atskaņošanu no skaņuplatēm Radiofonā.

Pēc kārtējā nesekmīgā mēģinājuma paaugstināt skaņdarbu tarifu Radiofona koncertiem LSK meklēja citu risinājumu. Reaģējot uz *Bellacord Electro* izveidošanos un sadarbību ar Radiofonu, 1931. gada nogalē LSK nolēma "prasīt honorāru arī par gramofonu platēs uzņemtās mūzikas pārraidīšanu no Radiofona studijas" (JVpi LSKp: 94). Pēc šī izteikuma, var secināt, ka 1924. gadā izstrādātais tarifs ir ticis uzstādīts un ievērots tikai par skaņdarbiem, kurus izpildīja mūziķi klātienē, bet ne par skaņdarbu atskaņošanu no skaņuplatēm.

Lai risinātu tieši šo autortiesību aspektu, tika izveidota īpaša komisija (Melngailis, Jānis Mediņš, Poruks un Zālītis), kuras uzdevums bija noskaidrot, kādu tarifu LSK varētu uzstādīt mehāniskam skaņdarbu izpildījumam (JVpi LSKp: 94). Tā kā mēneša laikā nekas netika noskaidrots, LSK nolēma pieņemt, ka uz gramofona plašu atskaņošanu attieksies tas pats tarifs, kas uz "dzīvajiem" skaņdarbu izpildījumiem (JVpi LSKp: 98). LSK piesaistīja arī advokātu Pēteri Berģi, lai noskaidrotu autortiesības attiecībā uz mehānisku mūzikas atskaņojumu. Pamatojoties uz spēkā esošā autortiesību likuma atsevišķiem pantiem, advokāts apstiprināja, ka neatkarīgi no izpildīšanas veida (arī mehāniska, izmantojot fonogrāfu, gramofonu u. c.) autoram pienākas honorārs. (LVVA 6479-1-185: 94). Tātad valstī spēkā esošais *Likums par autora tiesībām* (1911)

22 Muzikāliju firma *Edgars Rode* bija izdevniecības *Jul. Heinr. Zimmermann* pārstāvniece Latvijā.

noteica, ka autori ir tiesīgi saņemt atlīdzību gan par skaņdarbu ieskaņošanu platē, gan par skaņuplates publisku atskaņošanu. Tomēr protokolos lasāmās ziņas divus gadus vēlāk liecina, ka šis noteikums no Radiofona puses netika ievērots.

Veicot grozījumus Radiofona skaņdarbu tarifā, 1934. gada 25. septembra LSK valdes paplašinātajā sēdē lēma, ka nepieciešams vēlreiz mēģināt risināt jautājumu par honorāru, kas piemērojams Radiofonam skaņdarbus atskaņojot no platēm. Sēdē nolēma pieprasīt vismaz Ls 1 par katras normālplates puses atskaņošanu (JVpi LSKp: 118–119). Tā paša gada 8. decembrī LSK sasauca ārkārtas biedru sapulci, lai apspriestu situāciju ar skaņdarbu ieskaņošanu platēs un to atskaņošanu Radiofonā. Šīs ārkārtas sapulces pamatā bija divas ziņas. Pirmā – “Gramofona plašu ražotāji (*Bellacord Electro* u.c.) žēlojas par komponistu augstajiem honorāriem un vairākkārt lūguši Sk. kopas biedrus tos samazināt, jo citādi neesot iespējams latviešu darbus uzņemt platēs” (JVpi LSKp: 119). Otrā – Radiofons atteicies maksāt autoriem jebkādu honorāru par skaņdarbiem, kas pārraidīti no gramofona platēm (JVpi LSKp: 120).

Kā to uztvēra komponisti? Viņi secināja, ka Radiofona interesēs ir “dabūt pēc iespējas vairāk tādas mūzikas, kas uzņemta platēs, lai par tās pārraidīšanu neko nemaksātu autoriem” un “atvēlot savus skaņdarbus uzņemt platēs, autors tamdēļ zaudē izredzes nākotnē saņemt honorāru par to pārraidīšanu radiofonā” (JVpi LSKp: 120). Ņemot vērā šos secinājumus, LSK nolēma nemainīt 1934. gada 18. septembrī pieņemto tarifu par skaņdarbu ieskaņošanu platēs (JVpi LSKp: 120). Tāpat, atsaucoties uz Radiofona ierosinājumu vērsties tiesā par honorāru nemaksāšanu par platēs ieskaņoto mūziku, valde deleģēja Melngaili sazināties ar advokātu un noskaidrot, vai iespējama kolektīva autoru sūdzība, kādas izredzes būtu šādā prāvā uzvarēt un kādi izdevumi varētu rasties (JVpi LSKp: 120). Turpmākās LSK sapulcēs šis jautājums netika risināts, jo visa uzmanība bija pievērsta Jāņa Mediņa un Melngaiļa konfliktam²³ un sadarbības izveidošanai ar Kupli. Tātad tiesā LSK nevērsās un Radiofons autoru honorārus par atskaņotajiem skaņdarbiem no skaņuplatēm nemaksāja, kaut arī likums to noteica.

Jaunais, 1937. gada 7. maijā pieņemtais, 10. maijā *Valdības Vēstnesī* publicētais *Autora tiesību likums* stājās spēkā 15. maijā. Šajā starpposmā, 8. maijā, LSK rīkoja pilnsapulci, kurā, kvoruma trūkuma dēļ, tikai apsprieda Radiofona piedāvājumu par skaņuplašu ierakstīšanu. Vītols ziņoja, ka “radiofons negribēdams atbalstīt Rudziša firmas “industriju”, vēlas pats plates izgatavot uz vaska (tā saucamās vaska plates, kuras pēc 10x noraidīšanas jau sabojājas) kas domātas tikai radiofona noraidīšanai, ne pārdošanai. Radiofons piedāvā LSK par tāda vaska plates noraidījumu 50 sant. par plates puses izpildījumu” (LVVA 6479-1-184: 13). Šāds honorārs sapulces dalībniekiem licies “smieklīgi niecīgs” un Poruks norādīja, ka honorāram par skaņdarbu atskaņojumam “dzīvajā” vai no plates vajadzētu būt vienādam, jo “acumirkli vēl ir ļoti maz plašu ar latvju autoru darbiem, kamdēļ radiofons ir spiests min. darbus noraidīt dzīvā atskaņojumā, caur ko arī autoriem ienāk lielāks honorārs, bet ja radiofons sāks ražot pats priekš sevis plates ar latvju autoru darbiem, atkritīs dzīvais izpildījums caur ko

23 Sakarā ar tiesas prāvu, kurā Melngailis apsūdzēja Jāni Mediņu un LSK, par to, ka tā atļāvusi uzņemt Melngaiļa dziesmas platēs, bet par to nav Melngailim samaksājusi.

autori stipri cietīs” (LVVA 6479-1-184: 13). Arī Vanadžiņa piezīme par to, ka autoram ir tiesības saņemt divus honorārus – vienu par plates izgatavošanu un otru par plates atskaņošanu – vedina domāt, ka LSK nezināja, ka jaunajā likumā ir, punkts, kas paredzēja, ka “atļautā kārtā izgatavotas skaņu plates var atklāti atskaņot bez autora atļaujas un bez sevišķas atlīdzības” (*Valdības Vēstnesis*, 1937, Nr. 103). Nākamā LSK pilnsapulce notika 26. maijā, protokolā ir parakstījušies sapulces dalībnieki, taču pats sapulces saturs nav protokolēts – atstāta tukša lapa (LVVA 6479-1-184: 13–14).

Apkopojot būtisko par LSK noteikumiem attiecībā uz skaņuplatēm, jānorāda vairāki faktori. Pirmkārt, komponisti vēlējas saņemt divus atšķirīgus honorārus (vienu par skaņdarbu ieskaņošanu platē, otru par skaņdarbu atskaņošanu no skaņuplates Radiofonā). LSK vienojās par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz skaņdarbu ieskaņošanu platēs 1929. gadā un atkārtoti 1934. gadā, nosakot honorāra minimumu Ls 200. Otrkārt, LSK vairākkārtēji mēģinājumi panākt, ka Radiofonā par skaņuplašu atskaņošanu tiek maksāts honorārs, kā to paredzēja 1911. gada autortiesību likums, bija neveiksmīgi. Radiofons atteicās to darīt un aicināja LSK vērsties tiesā. Treškārt, jaunais autortiesību likums paredzēja, ka skaņuplates var publiski atskaņot bez autora atļaujas pieprasīšanas un atlīdzības maksāšanas.

Nošu pavairošanas un izdošanas nosacījumi

Pie LSK vērsās dažādas organizācijas, kas vēlējas biedrībā apvienoto komponistu dziesmu notis pavairot un izdot (reproducēt un publicēt). Katru gadījumu biedrība izskatīja atsevišķi, bet šie lūgumi veicināja diskusijas par mazākā pieļaujamā honorāra noteikšanu²⁴. 1924. gada novembrī LSK vienojās par šādiem noteikumiem: atļaut pavairot dziesmas, kas nav pieejamas atsevišķi pret honorāru Ls 2 par dziesmu līdz 100 eksemplāriem (tātad Ls 0,02 par dziesmas eksemplāru) (JVpi LSKp: 43)²⁵.

Atšķirīgi nosacījumi tika pieņemti attiecībā uz dziesmu svētku nošu krājumu izdošanu. 1930. gadā, tuvojoties VII dziesmu svētkiem, LSK nolēma pamatā pieturēties pie 1925. gadā uzstādītā tarifa (Ls 0,02 par dziesmu vienā eksemplārā), bet diferencēt honorāru pēc dziesmu komplikētības, izdalot trīs grupas: 1) garākas oriģināldziesmas un caurkomponētas (apdares ar caurviju attīstību – L. Š.) tautasdziesmas Ls 0,03; 2) vidēja garuma oriģināldziesmas un caurkomponētas tautasdziesmas Ls 0,02; 3) vienkārši tautasdziesmu harmonizējumi Ls 0,01 par dziesmu vienā eksemplārā (JVpi LSKp: 79). LSK vienojās, ka: 1) autoru honorāram nevajadzētu pārsniegt VI dziesmu svētkos aprēķināto tarifu, kaut arī nošu eksemplāru skaits ir uz pusi lielāks; 2) honorāru tarifa pieņemšanā jāņem vērā Latviešu dziesmusvētku biedrības

24 Pirmais gadījums bija 1924. gada rudenī, kad Latgales dziesmu svētku Rīcības Komitejai atļāva pavairot 10 dziesmas 700 eksemplāros, izmantojot šapirogrāfu, par atlīdzību Ls 5 par katru dziesmu (tātad Ls 0,0071 par dziesmas eksemplāru) (JVpi LSKp: 25).

25 Attiecībā uz Melngaiļa dziesmām bija spēkā citi nosacījumi, jo norādīts, ka tās lēti pieejamas viņa dziesmu krājumos (JVpi LSKp: 43). Bet, līdz ar 1928. gada novembri, LSK rūpējās arī par atsevišķu Melngaiļa dziesmu pavairošanu pret atlīdzību – populāras dziesmas Ls 0,03 par lappusi, jaunas dziesmas Ls 0,05 (LVVA 5689-1-185: 171).

izstrādātais un valdībā apstiprinātais budžets; 3) ceturtdaļa no kopējā autoru honorāra jāsamaksā pirms dziesmu svētkiem (šo uzstādījumu vēlāk atcēla) (JVpi LSKp: 79, 83–84, 99). 1930. gada 6. novembra sēdē pieņēma Melngaiļa un Graubiņa izstrādāto honorāru projektu (JVpi LSKp: 84). Pagaidām nav izdevies ar šo gala variantu iepazīties, LSK arhīvā tas nav atrodams.

1928. gadā, secinot, ka “dziesmas daudz pavairo bez atļaujas”²⁶, LSK nolēma, ka aizliegums nošu pavairošanu citiem un pati rūpēsies par tās biedru nošu izdošanu (JVpi LSKp: 61, 63). Presē publicēja paziņojumus, ka dziesmas atļauts izpildīt tikai tiem koriem, kuriem ir ar autoru ziņu iespiesti izdevumi, savukārt patvaļīgos nošu pavairotājus solīja saukt pie kriminālatbildības, bet diriģentiem aizliegt turpmāku šo dziesmu atskaņošanu (LVVA 5689-1-185: 171, 179). Aizliegums izdot LSK biedru notis bija spēkā sešus gadus (1928–1933). To, pēc biedru pieprasījuma, 1933. gada 13. septembra sēdē atcēla un noteica jaunu honorāru minimumu²⁷.

Apkopojot iepriekš izklāstīto: pirmo kopīgo honorāru par skaņdarbu (pārsvārā dziesmu) pavairošanu noteica 1924. gadā, bet 1925. gadā vienojās par vienotu honorāra minimumu. Šī likme pakāpeniski pieauga, nosakot honorāru nevis par dziesmas eksemplāru, bet gan par lapaspusī skaitu, kā arī diferencējot dziesmas pēc to uzbūves. Sešus gadus (1928–1933) bija spēkā aizliegums LSK biedru notis pavairot un izdot. Pēc biedru pieprasījuma 1933. gadā LSK aizliegumu atcēla un vienojās par jaunu honorāru minimumu. Atšķirīgi nosacījumi tika pieņemti uz dziesmu svētku krājumu izdošanu.

Komponistu nošu konti

Līdz ar līguma pārtraukšanu ar Latvju mākslas aģentūru 1930. gadā LSK īstenoja Jāņa Mediņa ideju par komponistu nošu kontu izveidošanu. Tas paredzēja, ka no katra autora honorāra izmaksas ieturēja 15%, kurus novirzīja uz katra komponista nošu kontu. Sapulcē nolēma, ka šīs uzkrātās summas varēs tērēt tikai nošu izdošanas nolūkā. LSK sapulce pieņēma šo priekšlikumu 1931. gada 2. februārī (JVpi LSKp: 87). Tā kā otrā kases grāmata (1932–1935) nav arhīvā, par nošu kontu izlietošanu var spriest tikai par laiku no 1936. gada²⁸. To, ka šādi konti tika uzturēti, apliecina 1936. gada janvāra kases grāmatas ieraksti ar katra komponista nedebitētām nošu kontu summām (LVVA 6479-1-188: 2–3).

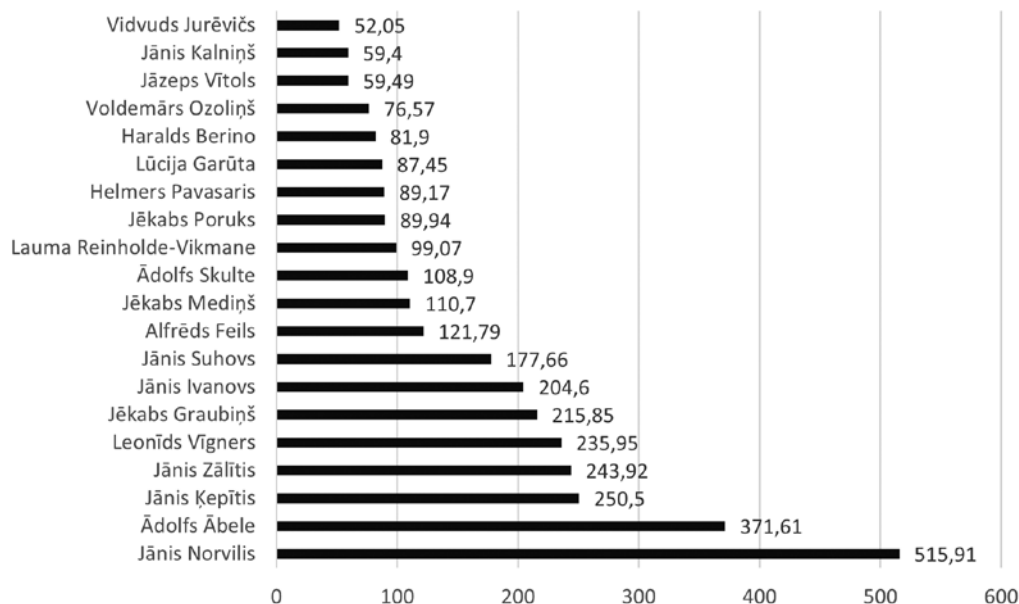
26 Piemēram, norādīja uz Latvijas Jaunatnes Savienības 2000 eksemplāros izdoto nošu burtnīcu, kuru pārdeva par Ls 0,50, bet LSK atļauja nav prasīta (JVpi LSKp: 61).

27 1) Ls 0,02 par lappusi līdz 300 eksemplāriem; 2) Ls 0,015 par lappusi vairāk nekā 300 eksemplāriem (JVpi LSKp: 109). Savukārt, gadījumos, kad pie biedriem vērstos ar pasūtījumu kāda organizācija, kā minimālo honorāru jānosaka Ls 50 par dziesmas izdošanu (JVpi LSKp: 109–110). Decembrī, ņemot vērā Melngaiļa aizrādījumu par to, ka šis honorāru tarifs ir par augstu, LSK veica grozījumus: 1) Ls 0,015 par lappusi līdz 300 eksemplāriem; 2) Ls 0,01 par lappusi vairāk nekā 300 eksemplāriem, abos gadījumos vienu eksemplāru paredzot autoram (JVpi LSKp: 113).

28 Kases grāmatās fiksēts, ka no Vītola nošu konta izmaksāja Ls 125 izdevniecībai *Edgars Rode* par kantātes *Jēzus pie akas* iespiešanu (LVVA 6479-1-188: 3a), no Volfganga Dārziņa nošu konta izmaksāja Ls 331 izdevniecībai *K. Reinholds* par Emīla Dārziņa *Melanholiskā valša* un otrās dziesmu burtnīcas izdošanu (LVVA 6479-1-188: 22a). Vēl 1936. gadā Graubiņam izsniedza Ls 140,15 (LVVA 6479-1-188: 11a), 1937. gadā Lūcijai Garūtai Ls 259,92 (LVVA 6479-1-189: 7), 1938. gadā Pēterim Barisonam Ls 170,62 (LVVA 6479-1-189: 23a) nošu izdošanai.

Pārrunājot biedrības pastāvēšanas nenoteikto stāvokli un nepieciešamo likvidāciju, 1938. gada 12. decembra valdes sēdē, nolēma izmaksāt komponistiem personīgos nošu kontus (LVVA 6479-1-184: 21). Apkopotajās nošu konta summās var ieraudzīt, ka vislielākais uzkrājums bija komponistiem Jānim Norvilim (1906–1994) un Ādolfam Ābelem (LVVA 6479-1-189: 34a–37a)²⁹.

Izmaksātā nošu konta summa, Ls

LSK biedriem izmaksātās nošu kontu summas (1938).

Kādu honorāru saņēma komponists?

Autoru honorārus publiska izpildījuma un Radiofona gadījumā LSK noteica ar tarifiem, bet nošu reproducēšanai un izdošanai, skaņdarbu ierakstīšanai platēs noteica honorāra minimumu. No honorāra, kas tika regulēts ar tarifu, tika noņemtas dažādas summas: par administrēšanu, nodeva LSK, un no 1931. gada maksājums komponistu nošu kontā³⁰.

Gads	Ieguldījums nošu kontā	Administrēšana	Nodeva LSK
1925. –1930.	-	15%	1%, no 1926. gada 2%
1931. – 1938.	15%	5%	2%
1938.	15%	10%	2%

Procentu likmes, kas tika noņemtas no autora honorāra, pirms tā izmaksas.

29 1933. gadā no Vītola nošu konta izmaksāja Ls 750 viņa kordziesmu krājuma izdošanai, bet šo summu, likvidējot biedrību, Vītolam izmaksāja atpakaļ (Ls 695) (LVVA 6479-1-184: 21; 6479-1-189: 42a).

30 1936. gadā nolēma, ka arī biedriem, kas no Radiofona saņēma paušalhonorāru (kopējo summu), no saņemtās summas jāmaksā 2% LSK budžetā (LVVA 6479-1-184: 3). Šādu likmi noņēma no autoru honorāra summas sākot jau ar 1937. gada 1. janvāri (LVVA 6479-1-186: 269).

Septembris 1938. 4

	Aut. kou.	Fāzmaits	15%	10%	2%
F. Brauns	44 -	32. 12.	6. 60.	4. 40.	0. 88
F. Norvilis	108. -	78. 84.	16. 20.	10. 80.	2. 16.
F. Kalvins	124 -	90. 52.	18. 60.	12. 40.	2. 48.
V. Kņemens.	18 -	13. 14.	2. 70.	1. 80.	0. 36.
L. Reinholds	12 -	8. 76.	1. 80.	1. 20.	0. 24.
Dārzins. 2. 38 + v. 6. - 42.	44 -	32. 12.	6. 60.	4. 40.	0. 88
V. Ozols	42 -	30. 06.	6. 30.	4. 20.	0. 84
A. Feils.	37 -	27. 01.	5. 55.	3. 70.	0. 74
J. Mednis	83 -	60. 59.	12. 45.	8. 30.	1. 66
J. Mednis	124 -	97. 82.	20. 10.	13. 40.	2. 68

1. attēls. Honorāra aprēķina tabula (LVVA 6479-1-186: 4).

LSK arhīva fondā ir arī ziņojumi nodokļu inspektoram par komponistu honorāru kopsummām no Radiofona (1936–1938) (skat. 4. pielikumu). Šie saraksti atklāj to, kuri komponisti ir pilnvarojuši LSK pārvaldīt viņu autoru honorārus un cik viņi ir saņēmuši honorāros gada griezumā (LVVA 6479-1-186: 2, 72–73). Jāatgādina, ka Melngailis un Alfrēds Kalniņš šajā laikā vairs nav LSK biedri, bet Vītols un Jānis Mediņš savus honorārus acīmredzot ir pārvaldījuši individuāli, tādēļ viņu šajos sarakstos nav. Salīdzinot trīs gadu statistiku, var secināt, ka vislielāko honorāru saņēmis Jāzeps Mediņš, otro un trešo vietu ieņēmis Graubiņš, tāpat līdzīgi Norvilis. Uzmanīgi jāvērtē Eduarda Kalniņa honorārs, jo šajā summā iekļauts gan atalgojums par honorāru administrēšanu, gan honorārs par viņa skaņdarbu atskaņošanu, kas nepārsniedza Ls 50.

65

Starptautiskā autortiesību aizstāvība

LSK apzinājās, ka paši savas tiesības var aizstāvēt tikai Latvijā, bet nepieciešama būtu starptautiska aizsardzība. Komponisti bija informēti par *Bernes konvenciju*. Latvija tai nolēma pievienoties tikai 1936. gadā, un dalība stājās spēkā līdz ar jauno valsts likumu par autortiesību aizsardzību 1937. gadā. Līdz tam Latvijas komponistu darbi netika starptautiski aizsargāti, tomēr LSK mēģināja rast dažādus risinājumus, lai to novērstu.

Kad Prāgas Radiofons 1929. gadā izrādīja interesi par latviešu komponistu darbiem, LSK nolēma noteikt honorāru tarifu ārzemju radiofoniem. Pieņēma, ka tas būs divreiz lielāks par to, kas piemērots radiofonam Latvijā³¹. 1930. gada rudenī, līdz ar biežāku latviešu komponistu darbu ieskaņošanu skaņuplatēs, Jānis Mediņš referēja par nepieciešamību aizstāvēt latviešu komponistu tiesības arī ārzemēs. Šajā sakarā

31 Tika noteiktas atsevišķas pozīcijas: uvertīras Ls 50, simfoniskas svītas katra daļa Ls 20, simfonisks tēlojums Ls 80, sīki simfoniski darbi Ls 20 (JVpi LSKp: 76).

LSK nolēma atsaukties uz Mehāniskās mūzikas autortiesību aizstāvību biedrību starptautiskās federācijas (*Internationaler Bund der Autoren-gesellschaften zur Verwertung Mechanisch musikalischer Rechte*) (IBA – tā to saīsināja protokolos) uzaicinājumu iestāties šajā starptautiskajā autoru tiesību aizsardzības biedrībā un uzticēt tai latviešu komponistu tiesību aizstāvību pret gramofonu plašu fabrikantiem nākamajos piecos gados (1930–1935) (JVpi LSKp: 82).

Dalība šajā organizācijā tika atzīta par sevišķi svarīgu tā iemesla dēļ, ka Latvija nebija pievienojusies Bernes konvencijai (JVpi LSKp: 82). Uz to, ka LSK tiešām iestājusies IBA un to pilnvarojusi, norāda ieraksti kases grāmatā³². Vēl 1931. gadā IBA pieprasījusi LSK statūtus, kurus uzticēja pārtulkot Melngailim (JVpi LSKp: 85). Tomēr jau 1932. gadā LSK valde atviegloti priecējās, ka nav jāpiedalās šīs, nu jau likvidētās, organizācijas zaudējumu segšanā (JVpi LSKp: 101).

1930. gadā LSK nolēma arī pievienoties Vācijas komponistu kooperatīvam (*Genossenschaft Deutscher Tonsetzer*) (GDT – tā to saīsināja protokolos) (JVpi LSKp: 82)³³. Pēc IBA likvidēšanās 1932. gadā, Jānis Mediņš ierosināja turpmāk latviešu autoru tiesības ārzemēs nodot GDT apakšorganizācijai AMMRE (JVpi LSKp: 101)³⁴. LSK saņēma atbildi, ka šī savienība uzņemsies LSK biedru autortiesību aizstāvību Vācijā, ar nosacījumu, ka LSK pildīs tādu pašu pienākumu attiecībā uz vācu komponistiem. Valde nolēma sazināties ar Ārlietu ministriju, lai noskaidrotu, cik tālu ir pārvirzījies process ar Latvijas pievienošanās Bernes konvencijai un vai Latvijas-Vācijas tirdzniecības līgums neparedz autortiesību aizstāvību (JVpi LSKp: 103).

Nākamās ziņas par autortiesību aizstāvību ārzemēs sekoja vien 1937. gada oktobrī (pēc tam, kad Latvija pievienojusies Bernes konvencijai). Pilnsapulcē nolēma paziņot ārzemju komponistu biedrībām LSK biedru sastāvu un lūgt uzņemties to tiesību aizstāvēšanu, paziņojuma tekstu sastādot franču, angļu, vācu valodā (LVVA 6479-1-184: 15). Nākamajā sēdē Vītols ziņoja, ka autoru apvienības Tallinā un Varšavā izteikušas vēlmi sadarboties, tādēļ nolēma nodrukāt biedrības statūtus franču un latviešu valodā 150 eksemplāros (LVVA 6479-1-184: 15)³⁵. Arhīvā ir sarakste ar šīm biedrībām, taču trūkst informācijas, kas apliecinātu to, ka šīs sadarbības būtu izveidotas.

32 1930. gada 1. janvāra kases grāmatas ieraksts: “markām, notāram par pilnvaras apstiprināšanu “Iba” Berlīnē, vācu sūtniecībai par pilnvaras apstiprināšanu, advokātam par padomu līguma slēgšanā ar “Iba” Berlīnē kopā viss Ls 24,55” (LVVA 6479-1-187: 38).

33 GDT ir nozīmīga klasiskās mūzikas komponistu biedrība Vācijā, dibināta 1898. gadā Riharda Štrausa vadībā (Dommann 2019: 71–72).

34 AMMRE bija Mehāniski-muzikālo tiesību institūts (*Anstalt für mechanisch-musikalische Rechte*), kuru 1909. gadā dibināja Vācijas mūzikas tirgotāju asociācija (*Verein deutscher Musikalienhändler*) un Vispārējā un starptautiskā fonogrāfijas un kinematogrāfijas izdevumu biedrība (*Société générale et internationale de l'édition phonographique et cinématographique*) (Dommann 2019: 75). Šī nebija GDT dibināta apakšorganizācija, bet gan cita organizācija. Iespējams nezināja, ka pastāv atšķirīgas organizācijas vai arī nelietoja pareizo nosaukumu. Pie GDT darbojās 1903. gadā dibinātais AFMA – Mūzikas izpildīšanas tiesību institūts (*Anstalt für musikalisches Aufführungsrecht*), – un 1913. gadā dibinātais AMRE – Mehānisko tiesību institūts (*Anstalt für mechanische Rechte*) (Dommann 2019: 71–72).

35 Uzrunātā Igaunijas autoru apvienība bija *Autorikaitse Ühing* (AKŪ). LSK arhīvā tiek glabāts šīs biedrības iesūtītais biedru saraksts (LVVA 5689-1-185: 192–195) un sarakste ar LSK. Poliju pārstāvēja ZAIKS, kas arī mūsdienās ir lielākā un vecākā autortiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija šajā valstī.

Secinājumi

Latvijas Skaņražu kopa (1923–1939) bija viena no mūziķu biedrībām, kas veidoja Latvijas mūzikas dzīvi 20. gadsimta 20. un 30. gados. Tā apvienoja komponistus un dažus diriģentus, izpildītājus. Biedrībā uzņēma tikai tos, kurus kopiena atzina par profesionāliem, tādēļ biedru skaits pieauga lēnām un kopumā bija neliels – 1938. gadā bija 39 aktīvi biedri.

LSK nodarbojās ar: izdevējdarbību – izveidoja mūzikas žurnālu *Mūzika* un dibināja nošu izdevniecību; koncertdarbību – sarīkoja dažus jaundarbu vakarus; jaunrades veicināšanu – izdeva un izplatīja jaundarbus, izveidoja komponistu nošu kontus; kultūrpolitikas īstenošanu – izvirzīja pārstāvjus Kultūras fonda lietpratēju komisijās un Izglītības ministrijas mūzikas padomē; plašāku mūzikas dzīves veidošanu – veidoja Latvijas himnas oficiālās atskaņojuma redakcijas un iestājās par tiesībām uz Vispārējo dziesmu svētku organizēšanu; autoru tiesību un interešu aizstāvību.

Kā tas konstatējams protokolos, jau kopš biedrības dibināšanas bijusi interese par autortiesībām un iecere tās kolektīvi aizstāvēt un pārvaldīt. Ar autortiesībām saistītu dokumentu daudzums un šīs tēmas aktualitāte sēžu protokolos ar gadiem pieauga.

1924. gadā LSK izstrādāja pirmo autoru honorāru tarifu skaņdarbu publiskai atskaņošanai un nodeva LSK biedru autoru mantisko tiesību kolektīvo pārvaldīšanu Latvju mākslas aģentūrai (1925–1930). Neapmierinātība ar sadarbību motivēja LSK pašai uzņemties šo lomu. Tā LSK kļuva par autoru mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju (1931–1938). Lai optimizētu autortiesību administrēšanu, no 1936. gada sadalīja pienākumus – LSK autoru honorārus iekasēja no Radiofona, bet no dažādām organizācijām un izpildītājiem Rīgā un provincē autoru honorārus iekasēja Latviešu dziesmusvētku biedrības pārstāvis Jānis Kuplis. LSK izveidotie skaņdarbu tarifi bija pamatā tiem tarifiem, kas stājās spēkā ar likumu 1937. gadā un 1939. gadā.

LSK ne tikai veidoja skaņdarbu tarifus (atšķirīgus parastajiem koncertiem un Radiofonam), bet arī noteica dažādus autoru honorāra minimumus – nošu pavairošanai, izdošanai un skaņdarbu ieskaņošanai skaņuplatēs. LSK neizdevās panākt, ka honorārs tiktu maksāts arī par skaņdarbu atskaņošanu no skaņuplatēm.

Atskatoties uz 20. gadsimta 20. gadu sākumu salīdzinājumā ar 30. gadu beigām, var secināt, ka uzlabojumu ieviešana autortiesību administrēšanā bija ļoti lēna, bet neatlaidīga. Nenogurstošā autortiesību jautājuma aktualizēšana un gadiem ilgā darbība autortiesību aizstāvībā noteikti vērtējama kā viens no iemesliem, kas veicināja Latvijas pievienošanos Bernes konvencijai un *Autora tiesību likuma* pieņemšanu 1937. gadā. Šie notikumi būtiski atviegloja autortiesību aizstāvību un rosināja autoru honorāru veiksmīgāku administrēšanu, kas rezultējās komponistu sociālā un ekonomiskā stāvokļa uzlabošanā. LSK bija galvenā organizācija starpkaru periodā, kas aizstāvēja komponistu autortiesības.

PIELIKUMI

1. pielikums. Biedru saraksts.

1938. gadā LSK bija 39 kārtējie biedri, divi biedri, kas tika iekļauti biedru sarakstā autortiesību dēļ (41 biedrs), un papildus divi goda biedri (43 biedri). Ņemot vērā bijušos biedrus, LSK visā tās pastāvēšanas laikā bija 46 biedri.

Alfrēds Feils (1902–1942)
Alfrēds Ozoliņš (1895–1986)
Artūrs Bobkovics (1885–1959)
Artūrs Sīlis (1904–1942)
Arvīds Norīts (1902–1981)
Arvīds Žilinskis (1905–1993)
Ādolfs Ābele (1889–1967)
Ādolfs Skulte (1909–2000)
Eduards Kalniņš (1893–1948)
Haralds Berino (1906–1982)
Harijs Ore (1885–1972)
Helmers Pavasaris (1903–1998)
Jānis Cīrulis (1897–1962)
Jānis Ivanovs (1906–1983)
Jānis Kalniņš (1904–2000)
Jānis Ķepītis (1908–1989)
Jānis Mediņš (1890–1966)
Jānis Norvilis (1906–1994)
Jānis (Ivans) Suhovs (1892–1979)
Jānis Zālītis (1884–1943)
Jāzeps Mediņš (1877–1947)
Jāzeps Vītols (1863–1948)
Jēkabs Graubiņš (1886–1961)
Jēkabs Mediņš (1885–1971)
Jēkabs Poruks (1895–1963)
Jēkabs Vītoļiņš (1898–1977)
Lauma Reinholde-Vikmane (1906–1986)
Leonīds Vīgners (1906–2001)
Lūcija Garūta (1902–1977)
Nikolajs Vanadziņš (1892–1978)
Oļģerts Bištēviņš (1907–1972)
Paula Līcīte (1889–1966)
Pēteris Barisons (1904–1947)
Teodors Kalniņš (1890–1962)
Teodors Reiters (1884–1956)
Vidvuds Jurēvičs (1892–1945)

Voldemārs Ozoliņš (1896–1973)
Voldemārs Upenieks (1896–1955)
Wolfgang Dārziņš (1906–1962)

Autortiesības LSK bija nodevuši arī šo komponistu mantinieki, dažkārt ierakstīti biedru sarakstos.³⁶

Emīls Dārziņš (1875–1910)³⁷
Kārlis Kažociņš (1886–1920)³⁸

Goda biedri

Aleksandrs Glazunovs (1865–1936)³⁹
Karols Šimanovskis (1882–1937)⁴⁰
(22.) Jāzeps Vītols⁴¹

Bijušie biedri

Pauls Jozuus (1873–1937) (izslēgts 01.06.1936.)⁴²
Emīls Melngailis (1874–1954) (izslēgts 04.06.1936.)
Alfrēds Kalniņš (1879–1951) (izslēgts 01.11.1927.)

36 Īslaicīgi LSK pārvaldīja arī Andreja Jurjāna autortiesības (1929–1931) (JVpi LSKp: 75, 85–86), kā arī LSK bija pilnvarota drukāt un izplatīt Jāņa Straumes kordziesmas (RTMM 212026/2: 58).

37 Emīls Dārziņš nomira 1910. gadā, bet tika iekļauts biedru sarakstā, jo LSK pārstāvēja viņa autortiesības. Autoru honorāru saņēma viņa mantinieks Wolfgang Dārziņš.

38 Kārlis Kažociņš nomira 1920. gadā, bet tika iekļauts biedru sarakstā, jo LSK pārstāvēja viņa autortiesības. Autoru honorāru saņēma viņa mantinieki – sieva Emija Treiberga-Kažociņa, brālis Eduards Kažociņš.

39 No 1931. gada (JVpi LSKp: 88).

40 No 1935. gada (JVpi LSKp: 122).

41 No 1936. gada (LVVA 6479-1-184: 8).

42 1936. gadā LSK konstatē, ka viņš nav maksājis biedru naudu par 10 gadiem un nepedalās sapulcēs (LVVA 6479-1-184: 6).

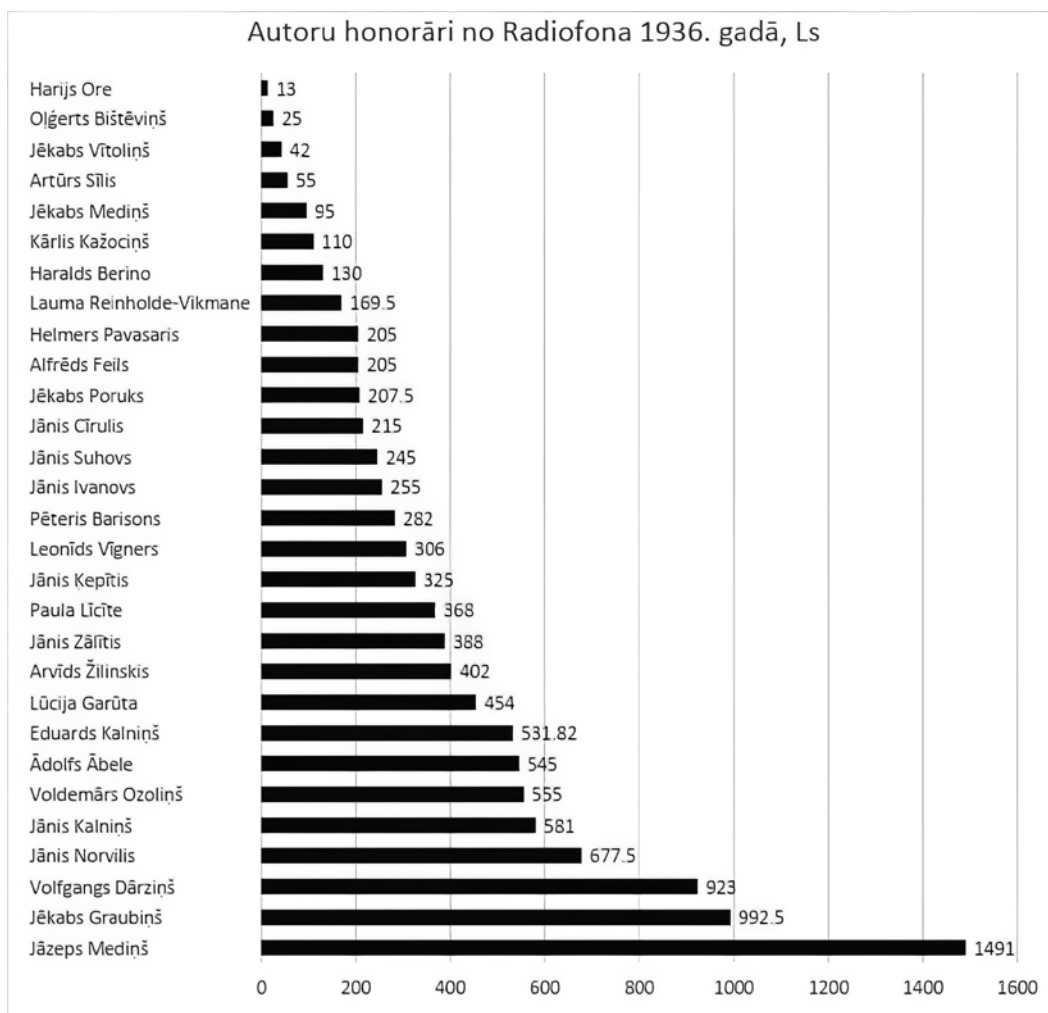
2. pielikums. Valdes sastāvs un tā izmaiņas.

Darbības gadi	Valdes sastāvs
05.12.1923. – 07.11.1924.?	Jāzeps Vītols, Emīls Melngailis, Alfrēds Kalniņš, Jānis Zālītis, Jānis Mediņš
7.11.1924. – (27.11.1927.; 02.02.1931.) – 29.05.1933. *Ievēlēja tos pašus valdes locekļus	Jāzeps Vītols, Emīls Melngailis, Jānis Zālītis, Jānis Mediņš, Jēkabs Graubiņš
29.05.1933. – 14.12.1935.	Jāzeps Vītols, Jānis Mediņš, Jānis Zālītis, Jēkabs Graubiņš, Nikolajs Vanadziņš
14.12.1935.– (09.04.1937.) – 09.11.1939. *Valdi nepārvēlēja, pārdalīja amatus.	Jāzeps Vītols, Jēkabs Poruks, Nikolajs Vanadziņš, Eduards Kalniņš, Jānis Kalniņš

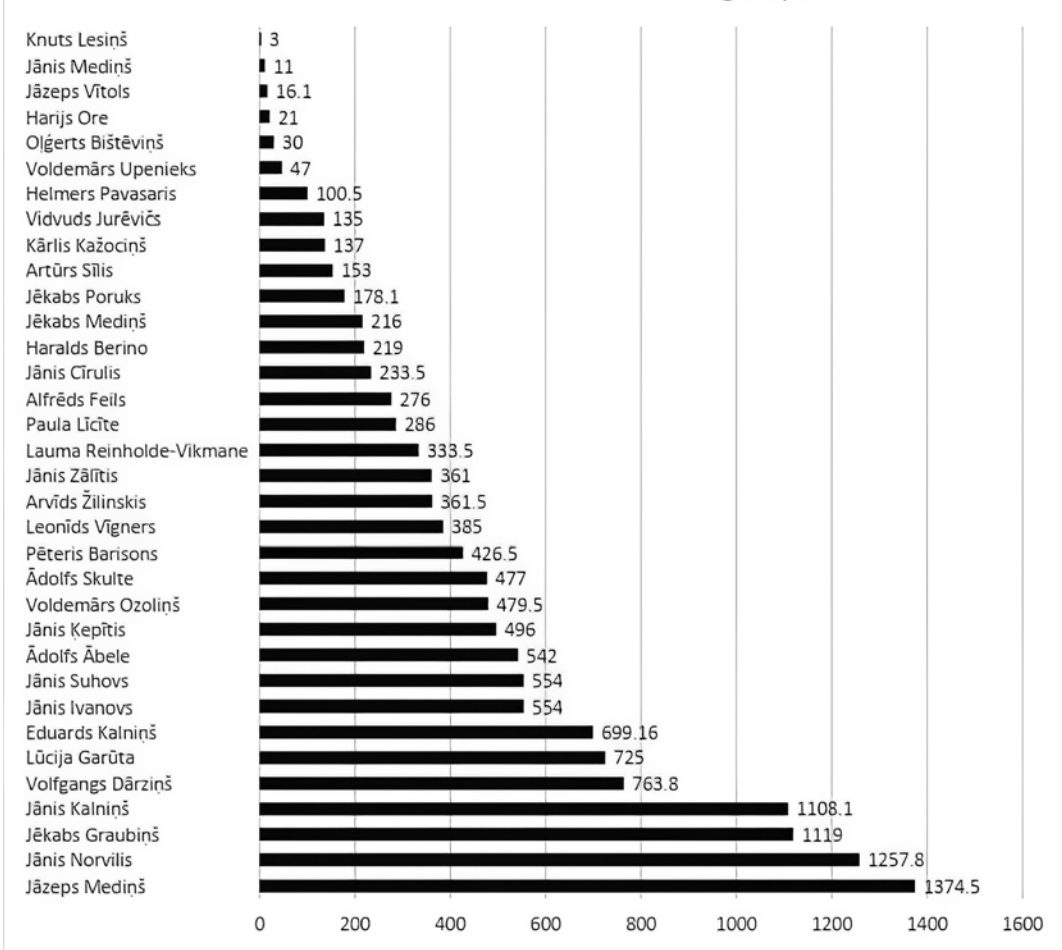
3. pielikums. LSK 1924. gadā izstrādātais autoru honorāru tarifs (LVVA 6479-1-186: 152; JVLMA JVp LSKp: 28–29; *Ārpusskolas Izglītība*, 1926, Nr. 2, 86–87).

Skaņdarbu tarifs	Ls
<u>Vokālmūzika</u>	
Dziesmas 1, 2, un 3 balsīm, daudz balsīgi ansambļi ar pavadījumu	1
Dziesmas korim: (orģināldziesmas un tautasdziesmu apdares)	
dziedot 1 vai 2 koriem par dziesmu	0,5
dziedot 3 un vairākiem kopizpildījumā, no katra kora par dziesmu	0,2
Dziesmas, ciklveidīgas	0,5
Dziesmas, ciklveidīgas ar orķestri	1
Orķestra materiālu īre	5
Dziesmas balsij vai korim ar orķestri	3
Orķestra materiālu īre	5
Lielāki dziedājumi, kā kantātes ar solo vai kori jeb kopā ar orķestri	25
Ja darbam vairākas daļas (bet ne zem 25 latiem), par katru daļu	10
Tas pats [Lielāki dziedājumi] ar klavierēm	15
vai katra daļa	5
Orķestra materiālu īre	10
Oratorija orķestra pavadījumā	60
Oratorija ērģeļu pavadījumā	30
Materiāli (īre)	20
<u>Instrumentālmūzika</u>	
Sonāte, svīta, par katru daļu	4
Variācijas	8
Sīkās formas	1
Koncerts ar orķestri	45
Koncerts ar klavierēm	20
Trio, kvarteti, kvinteti un citi ansambļi	25
Orķestra materiālu īre	10
Citi materiāli	5
<u>Orķestra kompozīcijas</u>	
Simfonija	60
Simfonija katra daļa	20
Orķestra materiālu īre	20
Simfoniski tēlojumi	40
Svīta, par katru daļu	10
Visi citi darbi	10
Uvertīra vai tamlīdzīgs darbs	25
Orķestra materiāli tēlojumiem, svītām, uvertīrām	10
Orķestra materiāli citiem darbiem	5

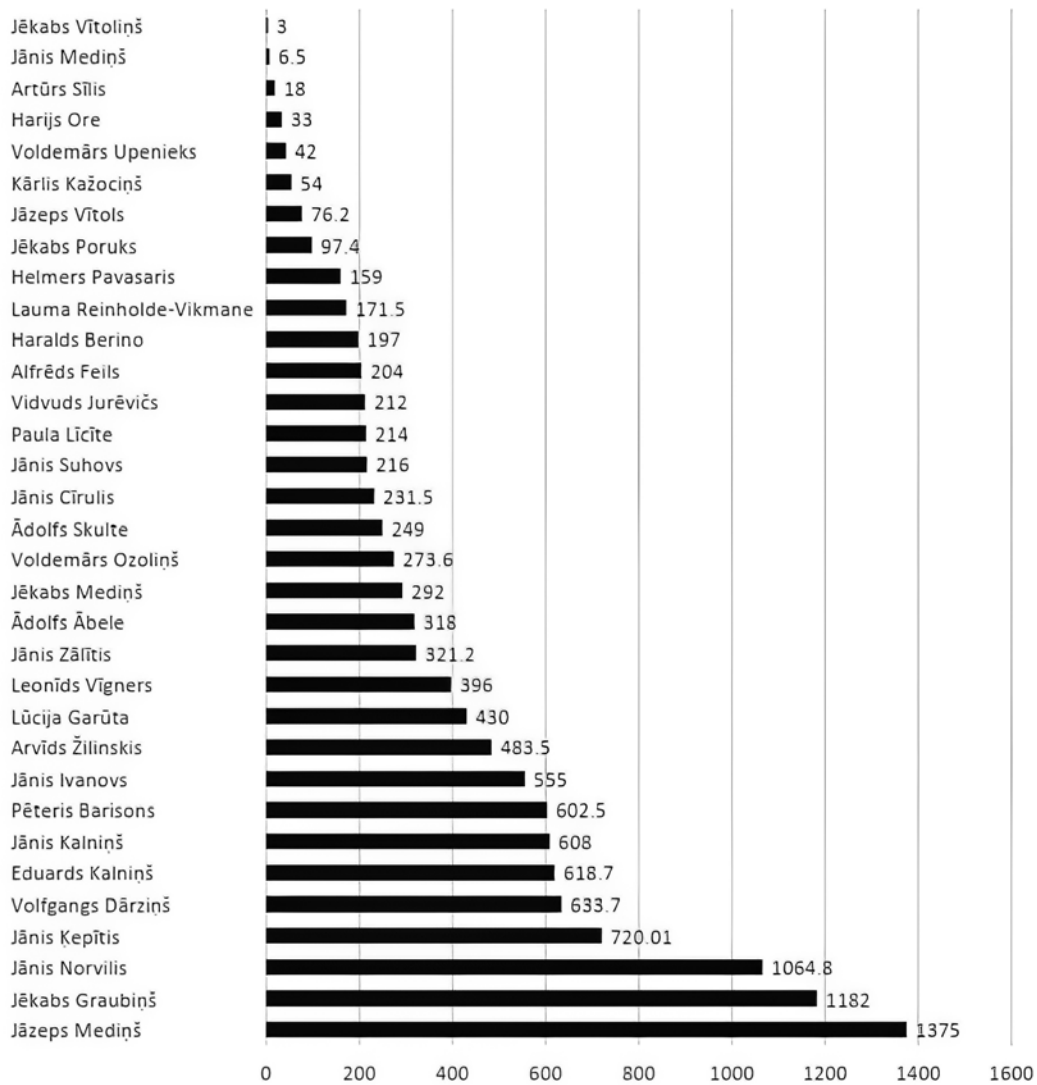
4. pielikums. Autoru honorāri no Radiofona (1936–1939) (LVVA 6479-1-186: 2, 72–73).

Autoru honorāri no Radiofona 1937. gadā, Ls

Autoru honorāri no Radiofona 1938. gadā, Ls

BIBLIOGRĀFIJA

AVOTI

Nepublicētie dokumenti

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LNA LVVA)

6479. fonds

Mūzikas un dziedāšanas biedrības 183.–189. lieta par Latvijas Skaņražu kopu.

212. lieta par Latvju komponistu biedrību.

244.–245. lieta par Neatkarīgo komponistu biedrību.

Latvijas Nacionālā bibliotēka

Statūti biedrībai *Latvijas Skaņražu kopa* (1924), Rīga.

Statūti biedrībai *Latvijas Skaņražu kopa* = “SKO” Statuts de l'Association des Compositeurs de Lettonie (1938), Rīga.

Rakstniecības un mūzikas muzejs

Emīla Melngaiļa klade (RTMM 212026/2).

Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas Jāzepa Vītola piemiņas istaba (JVpi)

Latvijas Skaņražu kopas (LSK) protokoli (nekatēgorizēts).

E. Melngaiļa vēstule J. Vītolam. Rokraksta kopija, LF-5793.

Publicētie dokumenti

Autora tiesību likums. *Valdības Vēstnesis*, 1937, Nr. 103.

Likums par radiofonu autoru honorāru tarifiem. *Valdības Vēstnesis*, 1937, Nr. 107.

Latvijas Rakstu un mākslas kameras autoru honorāru tarifi. *Valdības Vēstnesis*, 1939, Nr. 219.

Likums par Latvijas Rakstu un mākslas kameru. *Valdības Vēstnesis*, 1938, Nr. 102.

Noteikumi par Latvijas Rakstu un mākslas kameras pārstāvību rakstu un mākslas darbu autoriem un izdevniecībām. *Valdības Vēstnesis*, 11.08.1939, Nr. 179.

PERIODIKA

A. Skaņražu autortiesības. *Mūzika*, 1925, Nr. 3, 116–117.

Cīrulis, Jānis. Jāņa Mediņa jauno dziesmu vakarā. *Latvis*, 1929, Nr. 2415, 6.

K. Rīgas radiofona 4 gadu pastāvēšanas jubileja. *Radiofona Programmas*, Nr. 45.

Kamdēļ radiofonā nedzied mūsu komponistu dziesmu? *Teātra Nedēļa*, 1929, Nr. 1, 11.

Koncertu rīkotāju ievēribai. *Mūzikas Apskats*, 1936, Nr. 12, 34.

Latvju mākslas aģentūra. *Raksti un Māksla*, 1940, Nr. 1, 88.

Vītols, Jāzeps. Atmiņas par Jurjānu Andreju. *Burtnieks*, 1931, Nr. 1, 56.

LITERATŪRA

Būmanis, Aleksandrs. (1928). *Likums par autora tiesībām (Kr. Lik. Kop. 10. Sēj. 1.d., 695.1.-695.75.p.): Tulkojums ar senata paskaidrojumiem*. Rīga: A. Gulbis.

Čaks, Aleksandrs (1994). *Latvju mākslas aģentūra*. Kopotie raksti, 3. sējums. Rīga: Zinātne, 502–503.

Dommann, Monika. (2019). *Authors and Apparatus: A Media History of Copyright*. Tulkojusi Sarah Pybus. Ithaca: Cornell University Press.

Janušauskaitē, Kristina. (2010). *Protection of IP Rights in the Baltic Countries: Retrospective Observations and the Current Infrastructure*. In *Implementation of the EU Enforcement Directive in the Baltic Countries*, 1st ed. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv941sj9.6>.

Pisuke, Heiki. (2002). *Building a National Intellectual Property Protection System: Some Issues Concerning Copyright and Related Rights in Estonia*. In *Scandinavian Studies in Law*. vol. 42. Almqvist & Wiksell.

Schepens, Paula. (2006). *Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma rokasgrāmata: (administrācijas organizācija autoriem un autoru darbu izmantotājiem)*. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija.

Švītiņa, Laura. (2021). *Latvijas Mūziķu biedrība (1922–1939): darbības profils un koncertakcija "Mūziķu diena."* Mūzikas akadēmijas raksti, XVIII. Rīga: Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija.

Veikša, Ingrīda. (2010). *Autortiesību un blakustiesību ieguves un izmantošanas problēmas raidorganizāciju darbībā Eiropas apraides zonā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.

ORGANIZATION *LATVIJAS SKAŅRAŽU KOPA* (1923–1939) AND COPYRIGHT PROTECTION

Laura Švītiņa

Summary

The article is based on research of documents of the organization *Latvijas Skaņražu kopa* (Composers' Society of Latvia or CSL), mostly found in the Latvian State History Archive of Latvian National Archive, the Memorial Room of Jāzeps Vītols in the Latvian Academy of Music, the Latvian National Library and the Museum of Literature and Music. The first-time study of the organization's archive is important in order to obtain first-hand knowledge, therefore, the aim of this article is to publish new information on this organization and its activities, paying particular attention to the activities related to the improvement of composers' economic and social situations and the protection of their copyrights.

The CSL was one of the associations of musicians that shaped Latvian music life during the 1920s and 1930s. It was established on the 5th December in 1923 bringing together the most visible personalities in music of the time – Jāzeps Vītols, Emīlis Melngailis, Alfrēds Kalniņš, Jānis Zālītis and Jānis Mediņš. The CSL welcomed community-recognised composers, conductors and musicians, reaching 39 active members in 1938. The dissolution of the organization occurred due to the establishment of the so called “Chambers” during the authoritarian regime of Kārlis Ulmanis. In 1938, under the umbrella of the Music Section of the Chamber of Literature and Art, the Music Society of Latvia was established to become the only association of musicians. The liquidation process of the CSL was closed on the 9th November in 1939.

The CSL had several main activities: publishing – the society established and published the music magazine *Mūzika* and founded the score publishing house; concert organization – it organized the evenings of new compositions; promotion of new compositions – it raised the funds for publishing the scores, maintained the score accounts of the composers; implemented cultural policy – the organization appointed representatives to the Expert Commissions of the Latvian Culture Foundation and the Music Council of the Ministry of Education; the organization of music life in broader sense – the CSL approved the official editions of the Latvian national anthem, fought for the rights of the Latvian Society for Song and Dance festival to curate the VII Nationwide Latvian Song festival; and provided protection of copyright and collective administration. The latter was the most resistant against all challenges and kept its position until the dissolution.

Until now, the issue of the collective copyright protection and management during the First Republic of Latvia (1918–1940) had not been researched. The author managed to find out that in the mentioned period, there were two organizations responsible for the collective management of property rights of the authors – the Latvian Art Agency

(*Latvju Mākslas aģentūra*, 1922), the Composers' Society of Latvia (*Latvijas Skaņražu kopa* since 1931), but from 1939 on, this function was entrusted exclusively to the Chamber of Literature and Art. After the proclamation of the independence of the Republic of Latvia in 1918, the *Law on Author's Rights* dated 1911, created during the Russian Empire, still remained in force. The national *Law on Author's rights* was adopted only in 1937, when Latvia joined the Berne Convention in order to protect copyright internationally. The author's honoraria (royalties) were regulated according to the tariffs adopted by the mentioned collective organizations of copyright protection, but at the end of the 1930s, the author tariffs were approved by the law (1937, 1939).

The first terms and conditions and tariffs of composers were established and announced by the CSL in 1924. The organization delegated the management of copyright of its members to the Latvian Art Agency. After a cooperation lasting six years (1925–1930), the contract was broken, and the CSL itself became the organization of the collective management of authors' material rights (1931–1938). The registering and pay-out of CSL honoraries were entrusted to the treasurer – one of the members of the Board. This position was held by Jānis Mediņš (1931–1935), followed by Eduards Kalniņš (1936–1938), receiving 5% and later 10% from each royalty. In order to optimise the administration of copyright, starting from 1936, the obligations were divided – the honoraries of CSL authors were collected from Riga Radiophone, meanwhile, the author honoraries from different organizations and musicians in Riga and regions were collected by Jānis Kuplis, the representative from the Latvian Society for Song and Dance Festival.

At the same time, the tariff of honoraries for public concerts did not change (except for compositions included in the Song festival), the increase of royalties due for Radiophone broadcasting was claimed on a regular basis. Relatively small amendments in favour of composers were achieved in 1927, followed by a more serious increase in 1934. The law approved in 1937 prescribed a differentiation of tariffs to be paid to foreign or Latvian composers (at rates up to 50% higher than before).

As for vinyl (or shellac) discs, the composers wanted to receive two different types of royalties – a fee for recording in vinyl (or shellac) disc (in 1929 and 1934 the agreed minimum honorary was 200 Latvian Lats (Ls)) and a fee for replaying the disc on radio (the Radiophone declined this requirement, but the *Law on Authors' rights* of the 1937 prescribed that the discs can be played in public without asking permission to the author and without reward). The minimum honorary was also set by law for the reproducing and publishing of scores. In case of a failure to ask for permission and to pay the honorary, the CSL banned the reproduction and publishing of the scores of CSL members and undertook these activities itself. The ban was in force for six years (1928–1933) until its abolition when a new agreement on minimum honorary was formed. Starting from 1931, each composer had a score account, where the royalties were accumulated (withdrawing 15% from each honorary) and used exclusively for the publishing of scores. The CSL also became a member of an international organisation of copyright and started cooperation with foreign composers' societies.

The introduction of the improvements in copyright administration was very slow, but persistent. The permanent urgency of the authors' rights and the respective protection maintained by the society was one of the reasons that led Latvia to join *Berne Convention* and adoption of national *Law on authors' rights* in 1937, which made the protection of copyright easier and stimulated the successful administration of honoraries resulting in improvement of composers' social and economic conditions. The CSL was the main organization of composers' copyright protection during the interwar period.